

RODOSLOVLJE KNEZOVA HRVATINIĆA.

Stjepan

knez Donjih Kraja 1244. (?)
† prije 1299.

Hrvatini

knez Donjih Kraja 1299—1314 (?)

Vukoslav Hrvatinić

knez Ključki 1315, 1325.

Pavao H.

knez Zemljički 1323, 1332.

Vukac H.

veliki vojvoda bosanski 1357—1379.

Vlatko Vukoslavić

1325., 1354., 1357.

Grgur Pavlović Vladislav P.

1357.

Vukoslav Vlatković

1357.

Hrvoje Vukčić

* oko 1350. † 1416.
žena Jelena Nelipić.

Vuk Vukčić

1392, 1394, † 1401.
žena Anka (1412).

Dragiša Vukčić

1392—1401.

Vojslav Vukčić

1399—1401.

Vučica

poslije 1400.
muž Zlatonosić.

Resa 1393.

muž
Batalo Santić.

Balša Hercegović

1400.—1416.

Jelena Katarina

(1396—1421).
muž Sandalj Hranić.

Ivaniš Dragišić

vojvoda 1434.

Juraj Vojsalić

1399—1434.

Katarina

(1423) muž

Tvrtko

Borovinić.

Doroteja

(1423, 1446, 1448) muž 1) Ivaniš

Blagajski. 2) Martin

Frankapan.

Knez Pavao

1446.

K. Marko

1446.

Petar

vojvoda Donjih

Kraja 1434—1452.

Juraj

1434.

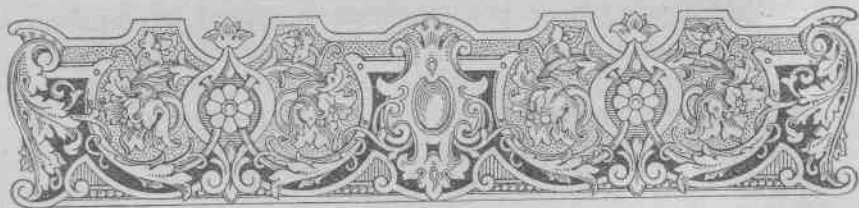
Trnavi blizu Požuna u 56. godini života. Historija ga ubraja među velike vladaoce, a to je on odista i bio, jer za njegova četrdeset-godišnjega vladanja procvale su Ugarska i Hrvatska u svakom obziru. Osobita ga zasluga ide, što je zadarskim mrtom od 18. februara 1358. sjedinitio s Hrvatstvom nakon više vijekova citavu obalu jadranskoga mora od Rijeke do Kotora i sveukupno otočje. Sudbina mu je uskratila sina

Judevit I. umro je u cik zore dne II. septembra 1382. u Smrt Stjepana Tvrtka i sud o njemu. — Stjepan Tvrtko i dalmatinski gradovi (1387—1390). — Zarođenje kraljica kod Gorjana (25. jula 1386). — Općenito ratovanje i okruženje Kraljevine Slavonije i Hrvatske (1385—1386). — Pokušaj, da se udade kraljica Marija za francuskoga kralja (1384—1385). — Unutarnji neredi za vladanja Marije. — Porodica Horvata od plemena Banca. — Požeško izmičenje (maj 1385). — Ustaje proglašene u Slavoniji i Hrvatskoj. — Pokušaj, da se udade kraljica Marija za francuskoga kralja (1384—1385). — Porodica knezova Gorjanskih. — Dalmacija; ustanak Ivana od Palizne (1383). — Izmičenje budimskog dvora sa Stjepanom Tvrtkom (28. marta 1385). — Porodica knezova Gorjanskih. — Dalmacija; ustanak Ivana od Palizne (1383). — Izmičenje budimskog dvora sa Stjepanom Tvrtkom (28. marta 1385). — Porodica knezova Gorjanskih. — Dalmacija; ustanak Ivana od Palizne (1383). — Dolazak kraljice Jelisavete i Marije u Hrvatsku i Budim (1382—1383). — Dalmacija; Ivan od Palizne. — Venecija i Stjepan Tvrtko u Hrvatskoj i Dalmaciji; Ivan od Palizne. — Venecija i Budim (1382—1383). — Dolazak kraljice Jelisavete i Marije u Hrvatsku i Slavoniju. — Opća situacija nakon smrti Ljudevita I. (II. sept. 1382). — Politička radnja

(1382.—1391.)

Ugarsko-hrvatski prijestolni zapleti i počeci vojvode Hrvoja Vukčića.

GLAVA DRUGA.

nasljednika, nadarivši ga trim kćerima : Katarinom, Marijom i Hedvigom. E da li je Ljudovit načinio kakih odredaba glede svojih kruna, naime ugarske, hrvatske i poljske?, o tom nema direktnih i vjerodostojnih podataka, ali unatoč tomu dolazimo do približno pouzdana rezultata, kad dobro uočimo sacuvane nam spomenike. Veliki je kraj doduse jednoč želio, da sa svojom očevinom tješnje sjedini Napulj i Poljsku na osnovu baštinskoga prava, a možda i Veneciju silom oružja, jer bez nje nije se moglo računati na siguran posjed, kako naših obala, tako i napuljskih u južnoj Italiji; ne svojom mudrošću i savješću uvidio je konačno, da je upravo nemoguće, da jedan isti kraj, ako hoće da brizljivo vrši svoje vladarske dužnosti, vlada nad tri tako različite države. Stoga stade raditi oko toga, da ih bar sacuva rodu svomu. Ponajprije preagne na to, da zadobije Napulj svojoj prvorođenoj kćeri Katarini i vjereniku joj fran-cuskom krajevću Ljudovitu Orleanskomu. Kad su se u tom pogledu kroz godinu 1374. stali voditi diplomatski pregovori u Avignonu, Parizu, Budimu i Napulju, Ljudovit je već bio kraj poljski. Nikako se opet ne može misliti, da je on hito ostaviti Katarini i budućem joj mužu pored Napulja još i Ugarsku s Hrvatskom, te Poljsku, a to tim prije, što je onda osim Katarine imao dvije kćeri. Katarina je međutim početkom 1376. umrla, a kad je po tom papa Urban VI napuljsku Ivanu izopćio i lišio krajevskog prijestola (1379), Ljudovit odredi krunu napuljsku svome rodjaku Karlu Dračkomu, od 1369. počevši hercegu hrvatskomu. Kako je namjeravao poslije podijeliti svoje krunne medju preostale kćeri, o tome nemamo vjerodostojnih izvora, ali se ipak ne može reći, da je Toma E bendorter Haselbachski, univerzitetiski profesor u Beču i historik, koji se rodio podkraj XIV. vijeka, u svojoj kronici izopćio istinu, kad tvrdi, da je Ljudovit na umoru odredio, da Mariji i budućem joj mužu Zigmundu, sinu češkoga kralja i cara njemačkoga Karla IV., ostane Poljska, a Hedvigi i Vilimu, sinu austrijskoga hercoga Leopolda II. Habsburgovca, Ugarska i Hrvatska?. Sta više, mogle nas prilike bas upućuju, da E bendorter ima pravo, a navlaš ta, što su poljski velikasi na želju Ljudovitu priznali ne samo nasljedno pravo Marijino, nego što su se dragovoljno poklonili 25. jula 1382, nekako mjesec i po dana prije kraljeve smrti u slovačkom Zvolenu,

kamo ih je Ljudovit poznao, trinaest-godišnjemu Zigmundu kao vjereniku Marijinom³).

Alli poslije smrti kraljeve dogadjaji podjose sasvim drugim

putem. Ljudovita sahraniše velikim sjajem uz sveopću tugu dne 16. septembra u Stolnom Biogradu⁴), a već sjutra dan krunisa skup visokoga svećenstva, državnih velikasa i plemića, kćer Mariju za kralja, kao da bi bila sin pokojnikov, uz nobi-čajene ceremonije⁵). Kako je Marija onda imala tek 12 godina, to je mjesto nje preuzela vladanje njena prirodna regentkinja mati Jelisaveta, kći bosanske bana Stjepana Kotromanića, žena ambiciozna i vladohlepna, bez pravoga vladalačkoga talenta, a uz to lakoumna, nepromisljiva, a nada sve strastvena. Kraljica Jelisaveta dašto nije propustila, da o tom radosnom dogadjaju odmah obavijesti prijateljske vlade. Toma od Gorazde odnio je vijest u Napulj, kojoj se kralj Karlo III. Drački tako obradovao, da je odredio poslaniku dvesta zlatnih forinata kao godišnji dohodak⁶). No u mudroj Veneciji nijesu se tako oduševjavali: u početku (7. oktobra) držali su doduše za probi- tačno, da poslanstvo od dva člana podje kraljici udovici i njenoj kćeri⁷), ali kako se međjutim nitko ne otmāše za to odlikovanje, smatrahū dovoljnim (12. novembra), da pošalju pismo⁸). Nešto kasnije, kao što ćemo vidjeti, odustāše i od ove namjere svoje. Drugi odlični gradovi pak, kao Nürnberg, Prag, Köln, Hag, što su bili u živoj trgovačkoj vezi s Ugarskom, dodjose s poklonima i pozdravīše mladu vladaricu, moleći je, da bude milostiva i da im potvrdi povlastice, što su ih dobili od oca njena Ljudovita i djeda Karla I⁹).

U to zauzeše Poljaci odlučno dušmansko stanovīšte spram kraljice Marije. Kad su se još nedavno njojzi i njenom vjere- niku Zigmundu poklonili, učinili su to u tom uvjerenju, da se klanjaju budućim poljskim vladarima. Videći, da je Marija okrunjena u prvom redu za ugarsko-hrvatskoga kralja, sta- doše se tujditi, jer nikako nijesu željeli, da Poljskom opet vladaju iz Ugarske. Zigmund po tom podje medju nje, te stade zahitjevati, da mu se iznova poklone, ali mu Veliko-Poljaci na to odvratiše, da će to učiniti jedino pod uvjetom, ako se ob- veže, da će sa svojom ženom stalno medju njima boraviti, što je dašto značilo, koliko i odreci se Ugarske i Hrvatske. Posto je Zigmund taj uslov odbio, izgubi i ono malo popu-

larnosti, što je imao. Sada se Velliko-Poljaci sastanu dne 25. novembra 1382. u Radomskom na sabor, na kojem zaključise, da će biti vjerni i poslušni onoj od kćeri Ljuddevitovih, koja će kao očeva nasljednica medju njih doći i ostati. Tim zaključkom htjedoše Poljaci postići dvoje: odcijepljenje od Ugarske, a jer je Marija, vjerenica Zigmundova, bila kraljica ugarsko-hrvatska, nadahu se, da će se i Zigmunda opostiti. Sabor radomski poslao je dva poslanstva, jedno kraljici materi Jelisaveti, a drugo visićkom malo-poljskom saboru. U brzo stiže u Vislicu odgovor kraljice Jelisavete, a donijeli su ga biskupi Mirko Cudar jегarski i Ivan čanadski, u kojem ona zahvaljuje narodu poljskomu na vjernosti, ter ga podjednо umoli, da i dalje bude privržen njoj i njenim kćerkam, a osim njih neka se ne poklone nikomu (dakle ni Zigmundu). Ovak je odgovor sabor primio s veseljem, a Zigmund se vrati tužan kući u Česku. Nakon dužjih pregovora bude konačno Hedviga 15. oktobra 1384 okrunjena za kraljicu poljsku, a 18. februara 1386. udade se za litvanskoga kneza Vladislava Jagela¹⁰).

Dok se kraljica Jelisaveta trudila oko zamršenih poljskih posala, dole se u Hrvatskoj uzese spremati vrlo ozbiljne prijedloge, koje su ugrožavale teritorijalnu cjelokupnost kraljevine. Prvi je napadač došao od strane bosanskoga kralja Stjepana Tvrtka, rođaka Jelisavetine, koji je odlučno naučio poslije Ljuddevitove smrti proširiti granice svoje na jadransko more i do Drave, tako da bi zajedno s onim, što je već imao, u svoje ruke dobio vlast nad čitavom zemljom, u kojoj stanuje narod hrvatski i srpski. Dijelom dajih dogadaja on je ovu želju svoju većim dijelom i ostvario, a što nije sasvim i trajno, u tom je toga moćnoga muža sprječila prerana smrt. Još za života kralja Ljuddevita razmišljavao je o tome, kako bi razgranio vladanje svoje do mora i prije svega zauzeo Kotor i Dubrovnik. Porculaba je katorskoga i zadobio za sebe, jer taj se hvati, da je od njeга primio vojske i hrane, ter da se njegovom pomoći mogao održati.¹¹) Ali s druge strane opet Stjepan Tvrtko već je odavna uvidio, da bez pomorske sile ne može postati gospodar Dubrovniku, pa stoga jednako šalje molbe u Veneciju, da mu se dadu nekihke ladje na raspolaganje. Republika sv. Marka ipak se tomu konzekventno opirala, posliednji puta dne 25. jula 1382.¹²) Sad je dakle stao o tom raditi, kako bi

smetao dubrovačkoj trgovini, pa tako grad ostromasio i učinio vojnim, da mu se predade. U tu svrhu sagradi na ulazu u Boku Kotorsku, na izvanredno zgodnome mjestu tvrđ grad, koji prozva Sv. Stjepanom, danas Herceg-Novu, da bude kao pri-stanište bosanske trgovine, a onda kao središte za trgovinu dalmatinske soli i vina, konkurent Dubrovniku.¹³⁾

Poslije smrti Ljudevitove stade Stjepan Tvrtko još ener-gičnije raditi. Početkom oktobra postao je u dalmatinske gra-dove i k pojediniim hrvatskim velikasima svoje političke po-slanike, mameći ih, da se odruže od ugarske krunе.¹⁴⁾ Koliko za sada znamo, kralj bosanski postize cijeli svoju samo kod priora vranskoga Ivana od Palizne,¹⁵⁾ dok mu se drugi hrvatski velikasi ne odazvaše, sjećajući se očito zasluga Ljudevitovih povratkom Dalmacije materi zemlji. Gradovi takodjer uradiše isto. Zadar je na poruku Stjepana Tvrtka odgovorio time, da se njegovi prvi gradjani, kojim se pridruži još i župan Butko Budislavov Kujaković, tada starijšina knezova Kravskih, s braćom i unucima, dne 8. oktobra u manjoj kancelariji gradske vijećnice, pod prisegom združili u savez, bratimstvo i vječno prijateljstvo, ter da će se međusobno pomagati po svim si-lama i znanju uz vječnu vjernost i ushranu vjeru našim go-spodjama kraljicama.¹⁶⁾ Zadarsko se vijeće međutim ne za-dovolji time, nego dne 10. oktobra još zaključiti, da se otpreme tri poslanika kraljici Mariji u Budim, koji će je prigodom njena krunisanja pozdraviti, moleći je podjednо, da povjeruje posla-ničkoj izjavi. Poslanici, i to nadbiskup Petar, onda Andrija Grisogono i Martin Oranić, nadjoše kraljice u Njitrji; ove su izjavu njihovu uzela veoma ozbiljno. Važno je i to, što je za-darsko poslanstvo ponijelo sa sobom još i razna preporna pisma, upravljena na visoke ličnosti u državi, među ostalima i na zagrebačkoga biskupa Pavla Horvata,¹⁷⁾ Kraljica Jelisa-veta smjesta je poslala povjerenika u Zadar, Šibenik, Trogir, Spiljet, Nim i u druge gradove hrvatske i dalmatinske, i to u ličnosti osobito pouzdana čovjeka, župana vesprimskoga Ivana Besenyeja, koji je jednoč spasao život kralju Ljudevitu.¹⁸⁾ Be-senyej je vjerno obavio zadatak svoj: Zadar je koncem no-vembra u odgovoru svome, što ga je dao kraljevskom povje-reniku, obećao, da će kraljicu u njenoj nakani, da obrani dal-matinske krajeve, pomagati svim svojim silama; o tom obavi-

jesti on i kraljicu Jelisavetu posebnim pismom od 2. decembra.¹⁹⁾ No kano da sve to još nije bilo dosta, jer početkom slijedeće godine 1383. i opet stignu od strane dvora dva opunomoćenika, da utvrde u vjernosti i odanosti dalmatinske gradove, a s njima i Detrik Bubek, zamjenik bana Mirka Bubeka. Dne 2. februara položili na njihove ruke ponovno prisegu vjernosti kraljicama sedamdeset i pet zadarskih gradskih vijećnika, u kojoj obećase, da će se svakom udruženju, koje smjera protiv kraljica i sv. krune, svakoj zavjeri i izdaji, o kojojš štogod saznadu i otkriju, protiviti, ter je osujetiti.²⁰⁾ Ne znamo doduše, ali nema sumnje, da su i ostali dalmatinski gradovi nalično radili. Republika dubrovacka učini to, u nazočnosti istih opunomoćenika, dne 16. februara.²¹⁾

Medjutim je mletačko vijeće nakon duljega krzmanja dne 4. februara 1383. našlo dva poslanika, Pavla Morosinija i Petra Bragadina, koje je moglo poslati u Ugarsku. Snabdjelo ih je preporkama na kraljice, pojedine članove visokoga klera i plemstva. U instrukcijama svojim vijeće je bilo veoma oprezno; poslani su naime imali samo izraziti tugu republiku » nepadoknana diva gubitka, što je zadesilo čitavo krsćanstvo » smrću Ljudevita I. i radost radi krzmissanja kraljice Marije, kojoj Venecija tek onako u glavnom nudja usluge svoje, ne ističuci nikakih pojedivosti.²²⁾ Kad je mletačko poslanstvo obavilo svoju zadaću, ter se povratilo kući s ugarskoga puta, izjavilo je, da bi, kao što je razumjelo iz riječi palatina Nikole Gorjanskoga, vojvode Ladislava od Lucenca i senjskoga biskupa Tome, kraljica Jelisaveta rada bila sklopiti savez s Venecijom. Vijeću je milo bilo čuti ovu novost; nije doduše znalo, kud smjera, ali ipak je dne 4. maja 1383. ovlastilo više svoje poslanike u Ugarskoj, da uspišu u svoje ime pomenutoj gospodi, kako su hvalilo, te nije protivno ostvarenju njenom.²³⁾

Dok se na tom radilo, kraljica Jelisaveta nije napustila jednom započete akcije protiv bratca svoga kralja Stjepana Tvrtka, od koga je u taj mah više zazirala, nego li od republike sv. Marka.²⁴⁾ Iza što je 17. aprila potvrdila stare povlastice dubrovacke, da bi grad održala u vjernosti,²⁵⁾ te podjedno izdala 11. aprila proglas na sve žitelje kraljevine Dalma-

cijel i Hrvatske, zabranivši im dovažati sol i vino u Novi, jer da se to protivl slobodstina i običajima grada Dubrovnika,²⁶⁾ postala je bosanskoga biskupa Gjur u Veneciju, tobože da primi zakletvu duždevu na turinski mir (25. aprila 1383.), a u stvari zato, da razbistri ono pitanje o savezu.²⁷⁾ Ali bosanski je biskup Jur zakasnio. Tvrtkova spretnost naima naša je terena u Veneciji; vijede mu je dne 8. mara dalo tu povlasticu, da je dozvolilo svomu gradjaninu Nikoli Bazeju, da primi kod njegova admiralsku čast,²⁸⁾ šta više, 27. mara prodalo mu je i jedan dobar brod, tobože kao mlatačkomu gradjaninu.²⁹⁾

Cini se, da se u Veneciji još uvijek nije dobro razumjela cijelj ugarskoga saveza, a niti tajne namjere Tvrtkove, pa stoga se odluci vijede, da pošalje u Budim Saracena Dandola,³⁰⁾ koji je imao nakon primljene protuprišegge kraljice Marije na turinski mir povesti razgovor o sklapanju saveza: cijelj saveza mlatačko-ugarskoga bila bi zajednička odbrana njihova posjeda duž jadranskoga mora, iduci gore prema Dubrovniku. Mlatačka bi se republika obvezala, da će na odbranu dalmatinske obale staviti toliko oružanih brodova, koliko će u istu svrhu opremiti Ugarska; ova pak može u Veneciji naoružati toliko galija, koliko god hoće. Naprotiv, ako bi tkogod napao mlatački posjed, onda će Ugarska staviti polovinu brodova, ali ne više od pet, koliko Venecija. Savez bi vrijedio na deset godina. Ova je instrukcija datirana 6. jula 1383.,³¹⁾ ali već nakon tri nedjelje, to jest dne 26. jula, pošla vijede za Dandolom dva teklića upućujući ga, da ne govori o savezu, dapače, ako bi tkogod s ugarske strane o tome poveo razgovor, neka u tom poslu izbjezne svaki odgovor, pa neka se povratu natrag.³²⁾ Ovu izvanrednu promjenu nazora tumaći ta okolnost, što su četiri dana poslje odaslana one dvojice teklića, naima 30. jula, Mlatačani ponovno uveli u svoju zlatnu knjigu začasnih gradjana Stjepana Tvrtka, djecu mu i nasljednike, jer da se pokazao «vjernim i pravim Mlatačnom,» koji revno radi o bolju repu-³³⁾ blike. S istoga razloga još su mu 5. oktobra i to dozvolili, da može sebi u Veneciji sagraditi dva broda.³⁴⁾ Da li je bosanski kralj tom prilikom preuzeo kakih obveza sa svoje strane, što je vrlo vjerojatno, nuzgredna je stvar: Venecija je shvatala, da Stjepan Tvrtko, pošto je u svoj kraljevski naslov uzeo i jadransko primorje, hoće da osvaja dalmatinske gradove, a

taka je teznja isla u prilog republici, jer je iz iskustva znala, da hrvatski banovi nijesu vazda jaki da odbrane iste gradove, kao i to, da je u doba takih smutnja ona uvijek najbolje pro-lazila. To je eto ona očekivala i od Tvrtkovih napadaja. Me-djutim se o stvari mljetacko-ugarskoga saveza u Budimu zbilja povela riječ; to je učinio palatin Nikola Gorjanski. Ali konačni odgovor duzdev od 30. septembra bio je, da on doduše drži mir s kraljicama, da im želi svaki mogući napredak, no da ne će ništa da zna o kakom zasebnom savezu⁸³). Sada uze ugarska vlada spocitavati vijecu, što je dozvolilo Tvrtku da gradi dva broda, s kojima može ofenzivno operirati protiv njezinih podanika, na što republika nekako zlorado odgovori, da u Veneciji doduše grade dva broda za bosanskoga kralja, ali te brodove da ne će ona naoružati, tek će im kapetan biti mljetčki gradjanin, kojemu će naloziti, da prijateljski postupa s podanicima kraljice Marije (14. juna 1384.)⁸⁶)

Dok su se ovaki pregovori vodili, stizahu iz Hrvatske i Dalmacije sve to nemirnije vijesti, na koje je mati kraljica za sada odgovorila time, da je skinula s hrvatsko-dalma-tinskoga banskoga dostojanstva Mirka Bubeka, poslavši ga u Galičju, a na njegovo mjesto imenovala bivšega erdeljskoga vojvodu Stjepana Lackovića od Čakovca (15. juna 1383.)⁸⁷) Novi ban, koji bijaše sin onoga Stjepana Lackovića, što je bio vrhovni vojskovođa u napuljskim ratovima, a i sam se jur odlikovao junactvom u raznim Ljudevitovim vojnim ekspe-dicijama, stize dne 1. augusta u Zadar⁸⁸). Ova je promjena ličnosti svakako bila od zamašnjih posljedica. Mirko Bubek, sin kraljičinog blagajnika Gjurga, koji je dugo i vjerno služio, bio je pouzdan čovjek kraljičin, a tako je i ostao, izuzev neko kratko doba; a i obzirom na vršenje službe ne može mu se spocitnuti, da je stogod propustio. Stjepan Lacković pak bio je većma samostalan, a nipošto sljepo odan kraljicama. Da umire Hrvate, riješile su se one napokon, da će poći medju njih. Već dne 2. septembra 1383. obavijesti Jelisaveta grad Trogir, da ga je naučila doskora pohoditi⁸⁹). Put onamo i natrag vodio ju je kroz Zagreb⁴⁰). Dne 24. oktobra stigla je u Zadar, gdje odsjede u ženskom benediktinskom manastiru sv. Marije. S njom su još bile obje kćeri, Marija i Hedviga, kardinal Valentin Alsani, hrvatsko-dalmatinski ban Stjepan Lacković,

slavonski ban Lendvay i drugi.⁴¹) No na glas o njihovom dolasku prior vranski Ivan od Palizne odmah istaknu zastavu bune na gradskoj kuli, što nam dokazuje, da je moralo već tada biti među Hrvatima dosta nezadovoljnika i pristasa kralja bosanskoga Stjepana Tvrtka. Jelisaveta međutim pošalje protiv njega vojsku, na što se Vrana dne 28. oktobra odmah predade; izgleda, kano da je pomoć Tvrtkova izostala, jer inače citav čin priorov nema nikaka ozbiljna smisla. Dašto, Paliznu skinuše s prioratstva vranskoga, a zamijeni ga Rajmundo Bellmonte⁴²). Iza što je podijelila razne milosti svojim vjernim privrženicima, vrati se kraljica kući (početkom novembra); u februaru 1384., nalazimo je u Budimu⁴³).

Ali u Dalmaciji nijesu niipošto bile duga vijeka posljedice Jelisavetina pohoda; opet se pokazala potreba, da se mijenja bansko dostojanstvo. Stjepana Lackovica zamijeni Toma od sv. Gjurgja, koji je 15. maja 1384. stigao u Zadar.⁴⁴) Pored svega toga ipak je Tvrtkova stranka sve to većma jačala, jer dne 8. jula bude u samom Zadru otkrivena zavjera nekih gradjana; urotnici budu strahovito kažnjeni, očitio, da se zaplaše drugi, jer su ih najprije privezali konjima za repove, ter gole i okvaavljene vucarali po gradskim ulicama, a onda im tek budu skinite glave. Sada se i opet morade dne 18. jula skupiti gradsko vijeće i nanovo položiti prisegu vjernosti ugarskoj kruni i kraljicama na ruke novoga bana⁴⁵). No oblaci se ipak uzese sve to većma nagomilavati. Opasnost je dobro osjetio i upoznao palatin Nikola Gorjanski, pa stoga možemo uzeti, da je bas od njega potekla misao, da treba prvo i prvo pokušati poravnaje sa samim Stjepanom Tvrtkom; misao njegovu prihvatila je kraljica Jelisaveta, pak mu povjeri da je on glavom izvede; ta i onako mu je bio kum. Još nije ogranutio profjeće 1385., a već nalazimo palatina na putu u Sutjesku, prijestolnicu bosanskoga kralja. Dalekovidni kralj nije u taj mah tek prividno mnogo zahitjevao, da se opet uspostavi sloga: samo grad Kotor, jer da je bio vlastništvo «njegovih roditelja i praroditelja», to jest vladara iz kuće Nemanjića. Nikola Gorjanski obećao mu je, da će mu se želja ispuniti, i tako sklopi 28. marta s «milim kumom» vječni savez protiv svakoga štrou svijeta, izuzevši Jelisavetu i Mariju kraljice ugarsko-hrvatske, pak Hedvigu, kraljicu poljsku, «svoje premile sestre», kojima

se zakleo na vjernost i odanost do groba⁴⁶). Jeliasveta je odista i ispunila želju Tvrkovu; dne 20. jula 1385. već doznajemo preko Venecije, da je Tvrko vladao Kotorom⁴⁷), a 23. augusta potvrđuje to bosanski kralj sam, veliči, da je primio «milošću njezma veličanstva, svoje sestre», Kotor na vječna vremena, grad svojih predaka⁴⁸). Jasnno je dakle, da je ugarska politika poslije smrti kralja Ljudevita i u Veneciji i u Sufeški izvukla kralj kralj. Hoće li to biti pravo gordo i visokoj aristokraciji?

Premda je od septembra 1382. do jula 1386. kao vladar vrijeđila u državi u prvom redu kraljica udova Jeliasveta, ipak valja priznati, da je duša citave unutarne i spoljašne politike bio palatin Nikola Gorjanski. Kako on i njegovi sinovi u ovoj našoj radnji imadu znatnu ulogu, to nam se čini naj-zgodnije, da tom prilikom nešto u kratko kažemo o njegovu rodu⁴⁹).

U congradskoj županiji, što se nalazi Segeđinu na sjever s. desne obale rijeke Tise, leži varoš Dorozma, poznata u sredovječnim spomenicima pod imenom «Drusma», a bila je sjedište istoimene jedne plemićke generacije⁵⁰). Prije godine 1269, kad je kralj Bela IV. nadario poradi osobitih zasluga kneza Ivana «de genere Drusma» i sina mu Stjepana, mačonošu svoga, posjedom Gorjanom u vukovskoj županiji, ne nalazimo joj nigdje traga. O tom Ivanu, predsjedu knezova Gorjanskih, ne čujemo više ništa, dok se sin njegov Stjepan ipak česće spominje, tako u martu 1296. u krugu plemića županije požeske, 1297. kao susjed nekoga posjeda u vukovskoj županiji, a 1299. i 1300. kao «homo regius» za uređenje posjedovnih prilika u istoj županiji Kasniji spomenici od 1310. i 1314. navode ga kao bana, po svojoj prilici mačvanskoga, kao što su to bili i njegovi potomci. On ostavi tri sina: Pavla, Ivana i Andriju, koji su utemeljitelji triju grana porodice knezova Gorjanskih, Pavlove ili banske, Ivanove i Andrijeve ili palatinske. Od Kneza Pavla upoznajemo prvi puta 10. marta 1310, kao muža već davno zaslužna po Anžuvinca Karla I., kojemu je očuvao ovih su za našu povjest od važnosti samo banska i palatinska. Pavlove ili banske, Ivanove i Andrijeve ili palatinske. Od koga kralja Stjepana Milutina. Od godine 1320. do 1326. nala-zimo ga kao bana mačvanskoga, a od 1330. do 1336. kao kralj-jičina sudca. Sredinom XIV. vijeka nestaje mu traga, jer je valjda

oko 1350. umr'o. On ostavi takodjer tri sina: Stjepana, Ivana i Pavla; Ivan se dade na svećeničko zvanje, pa ga god. 1347. i nalazimo kao vesprimskoga biskupa, dok se Pavao spominje izmedju 1350. i 1377. kao posjednik mnogih imanja, ali i zajedno sa sinom svojim Ladislavom kao siledžija. O Stjepanu znamo samo to, da je 1337. bio župan krizevački. Pavao je imao četiri sina: Ivana, Pavla, Ladislava i Andriju, od kojih nam je poznato bliže poznat Ivan, god. 1379. kastelan ostrovički, a pogibe kod Gorjana 1386. Stjepanovi sinovi bili su klerik Dominik (1358.) i Pavao, god. 1382. župan zaladski; on takodjer pogibe 1386. Njegovi su potomci izumrli u muškom koljenu s Ladislavom (početkom XVI. vijeka), a u ženskom s Ladislavljevom sestrom Barbarom († 1570.), koja se god. 1538. udala za grofa Franju Zay a Csömörskoga. Ivanova je grana cvala kroz vrlo kratko vrijeme, a izumre u pokolju god. 1386. njegovim unukom Gregorom. Najvažnija grana je Andrija: sin njegov je Nikola, od god. 1354. do 1375. ban mačvanski, a od 1375. do 1386. palatin ugarski, koji je ostavio dva sina: Nikolu, od 1387. bana mačvanskoga, a od 1394. bana hrvatsko-dalmatinskoga. Končno od 1403. do 1433. palatina, ter po drugoj svojoj ženi Ani Celjskoj šurjaka kralja Zigmunda; onda Ivana, od god. 1402. župana temeškoga, a od 1411. do 1417. vojvodu usorskoga. Nikola opet ostavi dva sina: Nikolu i Ladislava, od 1432. bana mačvanskoga, a od 1447. palatina, čijim sinom jobom izumre god. 1481. palatinska loza knezova Gorjanskih.

Kazivali smo, da je kraljica Jelisaвета bila žena osobito vladohlepna, pa tako nije čudo, što se najedared našla u rječju siti kraljevića Zigmunda, jer je željela, da joj buduci zet bude poslušan muž, a ne drug u vladanju, koji bi krunio njezin upliv i ugled; za Zigmunda se opet znalo u Budimu, da je lakomislen rasipnik, ali i to (a to su na ugarskom dvoru smatrali najvećom pogreškom), da je vanredno pohlepan za vladanjem. Jelisaвета se tako stade raspitkiivati na francuskom dvoru, i to s uspjehom. Kralj Karlo VIII. imenova dne 7. marta 1385. palatina Nikolu Gorjanskoga članom kraljevskoga francuskoga velikoga vijēća sa svakim pravom i dohotkom toga dostojanstva⁵¹), što očito znači, da su u Parizu bili skloni prihvatiti zeniddenu ponudu budimsku. Zigmunda su dakle nerado gledali, ako ga i nijesu otkrili, kao što je to zabilježilo

Teodorik Nieheimski⁵²). Da su pomenuti pregovori već poboljšani napredovali, najbolje se vidi po tome, što mlatačko višće dne 16. aprila 1385. naredjuje, da se poslanstvo francuskoga kralja, što ima da podje u Ugarsku, preveze do Senja⁵³). Ovo je sjajno poslanstvo i odista u Budimu sklopilo zeniđbeni ugovor između vojvode Orleanskoga Ljudevita, mladjega brata francuskoga kralja, i Marije ugarsko-hrvatske kraljice, šta više, na nj je pristala i citava država, kako to javlja dne 27. juna savjetnik kraljičin Juraj knez Krbavski mlatačkom duždu, kad je s Ladislavom od Lučenca vojvodom erdeljskim, Ivanom knezom Krčkim i još s nekih sto i petdeset velikakaša bio na putu u Padovu, na polasku u Francusku, da «dovede kralja Ljudevita u Ugarsku»⁵⁴). Ali oni ne dovedoše francuskoga kraljevića u Budim. Teodorik Nieheimski kaže, da od citave stvari zato ne bude ništa, što je francuski dvor već bio sklopio zeniđbeni ugovor s kćerkom milanskoga vojvode Viscontija; no on se vara, jer se zna pouzdano, da su pregovori s Viscontijem za kćerku mu Valentinu tek onda započeli, kad je nada na ugarsku zeniđbu izćezla. To se pak zgodilo uslijed energičnoga uplitanja Zigmundova, koji se nije dao tako lako izigrati. Lasno je razumjeti, da tako postupak od strane kraljice Jelisavete nije mogao njenom dobrom glasu i popularitetu biti na korist, dapače, on je morao ozlovoljiti i ogorčiti i Karla III. Dračkoga u Napulju, komu su bili Francuzi osobito opasni neprijatelji, i Vaclava kralja češkoga i rimskoga, brata Zigmundova, te rođjake njegove, markgrofove moravske Jodoka i Prokopa, napokon i samoga papu Urbana VI, koga Francuska nije htjela da prizna⁵⁵).

Brojne ove političke nezrelosti prate još i prečesti nutarjni administrativni neredi.

Poslije smrti Ljudevitove činilo se, kano da su u državi dva kralja i da svaki od njih jednakim pravom zapovijeda; dašto, time se samo uvećavalo opće nezadovoljstvo. Doduše i Ljudevit I započeo je vladanje svoje kao mladoljetnik, pak mu je vladohlepna mati Poljakinja Jelisaveta vodila regenciju, no isprave i naredbe izdane su isključivo u njegovo ime i pod njegovim pečatom. Sada opet nosili su zvanični akti na čelu čas ime Marijino, čas Jelisavetino, a koji puta i oba imena. Kaka je smutnja u brzo nastala uz taki postupak, najbolje se

vidi iz nekih sačuvanih odgovora na kraljevske naredbe; tako primjerice Nikola Tolđy, podžupan sabolčki, na pismo kraljice Jelisavete ne odgovara njoj, već kako i jest red, Mariji. Načino su postupali i drugi, dok opet neki rade obratno, dapače imaju slučajeva, kao što kod Pavla Fraknoia, da nije pisma niti primio, niti pogledao, a zgodilo se i to, da dok kraljica Marija izdaje listinu u Sekardu, istoga dana glavni kancelar Jelisavetinu i Visegradu takodjer u ime Marijino izdaje jedan spis, a kako nije imao uza se kraljičinu pečata, to ga je ovojerovio svojim! Sve to izgleda doduše na prvi mah kao da su sitnice, ali upravo stoga još većma slabi povjerenje naroda spram vlasti. Uz ovo obje su kraljice neprestano uzle mlijenjati privatne posjede, jedne vojnom dotadašnjih vlasnika, a druge silom, šta više, neke zaslužne porodice budu sada baš progonjene, narocito Cudari i Lackovići, čiji su članovi bili banovi hrvatski i slavne vojskovođe kralja Ljudevita. Jelisaveta oduzela je 27. jula 1384, «nevjernomu» banu Petru njegove posjede nedaleko poljske granice, a istodobno radila je i oko Urbana VI, da premjesti biskupa Mirka Cudara, kojega je Isilla posjeda, s jегarske biskupije nekud u Italiju, što papa i učini dne 27. augusta 1384, imenovavši ga biskupom u Imolli⁹⁶); konačno budu i Gjurto te Stjepan Cudari lišeni posjeda svojih. No treba priznati, da su Cudari dali i povoda takom postupku, jer kad se u Galičiji proćulo, da je kralj Ljudevit umro, ondasu neki gradski kapetani stali brže bolje prodavati za novac povjerene im gradove litavskom knezu Lubartu. Tada su bili Cudari vojvode u toj zemlji. Tim je postupkom Jelisavetinin bila ta porodica sasvim potisnuta u kraj; za vrijeme buna, što u brzo planuše u Hrvatskoj, mi o njima ne čujemo ništa. Bez sumnje se zato u znak nagrade biskup Mirko opet povratio iz Imole na erdeljsku biskupiju, a Petar na visoko drzavno dostojanstvo. Ali što su skrivili Lackovići, pominence vojvoda Stjepan od Čakovca, Andrija od Dobrogosća, onda Stjepan od Simontornje, glavni konjušnik kraljev, i mladiji mu brat Dioniz? To se tim manje daje shvatiti, što su vojvodu Stjepana, kao što smo vidjeli, imenovali banom hrvatsko-dalmatinskim, a Stjepan od Simontornje bio je kroz sve vrijeme kraljevski konjušnik. Ipak ih dvor uza sve to neprestano muči raznim procesima, a ne dodju li na ročišta, onda im daje imena

razglašivati po vašarima. Drugima opet gleda kraljica Jelisa-
 veta kroz prste, tako je primjerice Ladislava Tötöša, za koga
 se dokazalo, da se u parnici protiv Petra Sekčeja služio krivo-
 tvorenim spisima, odsudila mjesto na gubitak glave i imetka,
 samo na novčanu odštetu, dapače ista Jelisaveta pisala je dne
 14. augusta 1384. Ubalu Kallaju, da izbjegava buntovno društvo
 Stjepana Lačkovića, ne pozvavši ga nikako na odgovornost⁷⁾.
 Lako je razumjeti, da ovakav postupak mora da ogorči,
 ojadi i razdrži duhove. Ovim nezadovoljnicima stavila se
 na čelo porodica Horvata.⁵⁹⁾ Ona polazi iz plemena Banča,
 koje je u predjašnje doba glavni posjed svoj imalo u bačkoj
 županiji u istoimenom mjestu, što se nalazilo nedaleko grada
 Bača, ali je držalo još neka imanja u županijama ostrogonskoj,
 barskoj, požeskoj i vukovskoj. Članovi njezini pojavljuju se
 već prvom polovicom XIII. stoljeća, a poznati su nam po-
 mence Orbačje i Benedikt. Potomci njihovi ističu se kao vi-
 soki crkveni dostojanstvenici; tako bješe Orbačjev sin Stjepan
 († 1266.) nadbiskup ostrogonski i prvi kardinal ugarski, pa si-
 novac njegov takodjer Stjepan († 1278.) nadbiskup kaločki, na-
 pokon još jedan Orbačje, unuk prvoga, prepošt požeski (1280.
 do 1286.) i Ivan, takodjer unuk njegov, arciđakon giurski i
 zaladski (1264.). Brat ovoga prepošta požeskoga bio je Toma,
 koji nosi u listinama pridjev »Aranyas de Horvati«, što
 znači, da je jur on bio gospodar mjesta Horvati, što se nala-
 zilo u vukovskoj županiji, negdje oko današnjih Starih Mikano-
 vaca, Đakovu na jugo-istok, i po kojem su njegovi potomci
 dobili ime Horvat.⁵⁹⁾ Sin i unuk ovoga Tome, naime Pavao
 (1297, 1317.) i Petar (1348, 1351, 1351, 1355.), ističu se kao odlični po-
 sjednici, dapače, kad se dne 24. septembra 1351. sastala skup-
 ština županije bačke blizu grada Bača, zastupao je Petar ondje
 i plemstvo županije vukovske, dakle i knezove Gorjanske, s ko-
 jima je granicío sa svojim posjedom s juga i istoka. Taj je
 Petar otac Pavla, Ivaniša i Ladislava Horvata, od kojih je prvi
 bio od god. 1379. biskup zagrebački, a drugi od 1376. do 1381.
 ban mačvanski.

Ne može biti sumnje, da je biskup Pavao bio osobit pouz-
 danik i mišljenik kralja Ljudevita; on i pečujski biskup Valentin
 Alsani bili su njegovi zastupnici i povjerenici, kad se u Tu-
 rinu god. 1381. s republikom mletačkom sklapao mir.⁶⁰⁾ Tek

onako iz daleka možemo slutiti, da je Pavla Horvata ojadila surevnjivost prema Alsanju. Obzirom na duševne sposobnosti biskup je zagrebački daleko natkriljivao svoga druga, a i inače je bio stariji; uza sve to nova ga je vlada svagdje zapostavljala. Izgleda, kano da ga nije osobito volio palatin Nikola Gorižanski, s kojim je još kao susjed njegov lako mogao biti od mladosti poznat, ali i zavadijen, a možda se nopoče nijesu njihove porodice ma bud s kojega razloga pazile. Trag nezadovoljstvu njegovome mogli bismo možda i u tome naći, što je namio poti u sv. zemlju, jer znamo pouzdano, da je u tu svrhu morao od mlitackoga vijeća jedan brod; u aprilu 1384. već se vraćao natrag u Hrvatsku,⁶¹⁾ a medjutim je njegov drug postao kraljevin glavni kancelar,⁶²⁾ a naskoro i kardinal.⁶³⁾ Kraljica Jelisaveta morala je Pavla još i time osobito ogorčiti, što je dne 29. septembra 1384. iz Kašove nalozila gradjanima zagrebackim, da provale na kaptol, te ondje sve njegove nepokretnine i stvari poharaju, tobože pod tom izlikom, što su biskup Pavao i njegov namjesnik (dakle po svoj prilici ovaj potonji) oštetili skupljača papinske desetine, nekoga Ivana de

Pensauro.⁶⁴⁾

Osim brace njegove pridruziše se biskupu Pavlu još i dva odlična ugarska dostojanstvenika: dvorski sudac Nikola Szécsi, nekóć ban hrvatski, i dvorski blagajnik Nikola Zambó. Nezadovoljnici isprva su samo zazorom, no kasnije boju gledali nespretnost i nesposobnost, kojom je ženska čud slabom rukom ravnala državnim poslovima. Uglad države, kaki joj je pribavio veliki Ljudevit, a komu su baš oni bili glavni pomagači, stao se gutiti, dapače i isti teritoriji na jugu i sjeveru kruniti. »Sta mi-slimo, dokle ćemo trpjeti vladavinu žensku, povodljivu i sklonu na srdzbu?« kazivali su nezadovoljnici; »naše joj usluge ne pri-jaju, mrkim nas okom gleda dvor, zaboravise na našu krv, što smo je nekóć prolili u službi pokojnoga kralja. Koiike li pogibli i muke ne pretrpjesmo, kad je kralj Ljudevit maćem našim pokoravao razne narode! A sada nas nastoji kraljica da makne s časti, na koje bjesmo nekóć podignuti; pred nosom nam se zatvaraju vrata, nekóć nam širom otvorena. Nitko joj osim palatina Gorižanskoga nije po volji. Tome valja naći lijek, da nam luda žena ne prolije krvi, da nam ne ispije duše i da nam ne otme blaga našega, što smo ga krvju stekli.«⁶⁵⁾ Kako je u

taj čas Karlo III. Drački, kralj napuljski, bio jedini punoljetni
 član Anžuvinske kuće, koji je poznavao zakone i uredbе
 Ugarske i Hrvatske, to se nezadovoljnici odlučе za njeга. Da-
 pače, kod toga mogla ih je voditi i ta misao, da će sjedinjene
 obale, napuljska i hrvatska, zavladati na jadranskomе moru i
 tako Venecija ostati trajno bar u podredjenom stanju. Ta misao
 nezadovoljnika nadje mnogo odziva, a širili su je po posebnim
 glasnicima i pismima.⁶⁵ Jelisaveta je znala za sve to, pa stoga
 i opominje svoje pristase na vjernost. Ali doskora se uvidjelo
 na dvoru, da se time, a i silom, ne će učiniti ništa. Palatin
 najprije predloži, neka se sazove sabor, na kojem će se znana-
 stovati, da se uzrujani dusti primire; i dotista on se sasta dne
 22. juna 1384., a kraljica Marija tom prilikom položi prisegu
 na temeljni akt državnoga ustava, naime zlatnu bulu kralja
 Andrije II. od god. 1222.⁶⁷ Nikola Gorjanski pošao je na putu
 izmirenja još i dalje, a da mu je namjera i uspjela, ima se
 svakako pripisati zarukama kraljice Marije s francuskim kralje-
 vicem Ljudevitom, jer Zigmund kao Nijemac nije bio samo
 Poljacija mrzak, nego i Ugri i Hrvati. Oko Spasova
 1385. sastali su se u gradu Požeги nezadovoljnici, koji su se
 jur organizovali i složili, kako sami kazu, u »ligu«, s obim
 kraljicama i palatinom Nikolom Gorjanskim. Nakon dužega
 raspravljanja dodje do izmirenja između obiju stranaka: Pavao
 Horvat, biskup zagrebački, Stjepan Lacković od Čakovca,
nekot vojvoda erdejski, Nikola Szécsi, *nekot* državni sudac,
 Ivaniš Horvat, *nekot* ban mačvanski, Nikola Zámbo, *nekot* bla-
 gajnik kraljevski i Stjepan Lacković od Simontornje pozvase
 dne 13. maja u ime svoje kao i u ime ostalih velikaša, braće
 rodjaka, prijatelja, drugova i privrženika svoje lige neke gra-
 dove njima odane, a među njima poznat nam je Požun poi-
 mence, da, pošto su kraljice Jelisaveta i Marija zajedno s ba-
 runima i prelatima izravnale razmirice, što su do sada opsto-
 jale između njih i članova lige, neka odsele vazda budu na
 pomoć pomenutim kraljicama u svim poslovima, a u prvom redu
 kod odbrane državnih granica. Taj je poziv ovičerovljen trim pe-
 ćatima, i to dvoglavim orlom Szécsijevim, zmajem Lackovićevim
 i uskrsnim jagnjetom Zámbo,⁶⁸ začudo grba porodice Hor-
 vata, to jest u štitu s lijeva pet liližana, a s desna tri popričena
 snopa,⁶⁹ nema na toj vaznoj ispravi. Svakako je veoma zna-

čajno još i to, da se ubrzo po tom izmirenju sastajemo s Nikolom Szécsijem kao palatinom mjesto Nikole Gorjanskoga, sa Zambóm kao blagajnikom krajevskim, a sa Stjepanom od Simontornje kao konjušnikom;⁷⁰⁾ no to nijesu sve promjene, jer hrvatsko-dalmatinskoga bana Tomu od sv. Gjurja nalazimo kao državnoga sudca, ali ga u brzo zamijeni župan Ivan Kaplay.⁷¹⁾ Pomirenje s Horvatiima svakako ne potraja dugo. Razlog bismo i opet tražili u tom, što ih je dvor zapostavljao, jer niti je biskup Pavao, niti bivši ban Ivanis (koliko za sada znamo) čime odlikovan. Pa tako se konačno odluci negdje krajem jula biskup Pavao, da podje s Nikolom od Kanize u Napulj po kralja Karla III. Dračkoga, dok se u Hrvatskoj i Ugarskoj proširio glas, da je otišao u Rim, da se pokloni papi.⁷²⁾

Karlo Drački imao je prijestol svoj zahvaliti, kako nam je poznato, kralju Ljudevitu I., koji ga je s vojskom svojom pomagao, šta više, još godine 1383. podupirale su ga Jelisaveta i Marija, poslaviši u Napulj s vojskom Ivanisa Horvata protiv opasnoga mu suparnika, francuskoga krajevica Ljudevita Anžuvina; srećom po Karla, već 24. septembra 1384. oslobodi ga neka zarazna bolest pogibeljna protivnika. Medjutim se Karlo zavadio i s papom Urbanom VI., koji ga je u svoje doba krunisao, tako da se taj našao prinudjenim, da ga dne 15. januara 1385. prokune, na što kralj s vojskom udari na Nocernu, te stade u njoj podsjedati papu. Nekako početkom augusta oslobodi se Urban VI. iz zatvorene Nocere, a baš u taj par eto poslanika nezadovoljne gospode hrvatske i ugarske u Napulj. Poslanike ugarskih i hrvatskih velikaša nije stajalo mnogo truda, da predobe Karla Dračkoga za svoju osnovu. Biskup Pavao mu je dole govorio o zapuštenom stanju državnome, čemu da samo on može pomoći, dok nije zaboravio na svoje obećanje, koje je dao Ljudevitu I., naime, da ne će nikad smetati njegovim kćerima u njihovu nasljedstvu.⁷³⁾ Zalud se trudila žena mu Margarita, da ga odvratí od toga, govoreći mu, da još nije svrsio ni s pokorenjem sicilsko-napuljskoga kraljevstva; Karlo je samo toliko popustio, da joj je ostavio sina Ladislava, koga takodjer namjeravaše sa sobom povesti, po svoj prilici zato, da ga vjeri s Marijom. U veće dne 14. septembra 1385. ukrcá se Karlo Drački u maloj luci napulj-

sko, te krene sjutradan s tri ladje put Castellamara, Sorrenta i Mantredonije. Tude je primio neke napuljske plemiće, koji su ga kopnom slijedili, a medju kojima su najvažniji bili Albarico da Barbiano, vrhovni zapovjednik sicilske vojske, i Franjo Naccarella Dentice, dvorski veliki meštar. Uračunavši i ugarsko-hrvatsko postanstvo, nije ih sviju skupa mnogo bilo, jer su stali na četiri manje ladje; potom krenuše dne 23. oktobra iz Mantredonije put Hrvatske. Kroničari kažu, da kralj nije htio da sa sobom povede mnogo ljudi, jer se pouzdano nadao u pomoć svojih pristaša, ali po svoj prilici još i zato, što mu je trebalo ostaviti vojske na odbranu Napulja, čiju je vladu povjerio svojoj ženi; podjednako još je uzao pod najam padovansko-ga plemića Jakova Scrovegna s njegovom četom kopljonoša i strijelaca. Brodovi pristase u Senju, gdje bude Karlo dočekan velikim veseljem; oduševljenje pak samo je još poraslo, kad je stigao na zagrebački Kaptol, gdje je do decembra bio gost biskupa Pavla.⁷⁴⁾

Na budimskom dvoru već su doduše davno znali za namjere nezadovoljnih velikaha, ali kraljice kan da njesu umjele dovoljno ocijeniti opasnost, što im prijete s te strane. One su baš u onaj par, kad se biskup Pavao odlučio da ide u Napulj, u velike bile zabavljene kraljevićem Zigmundom, jer taj nije nikako bio voljan, da se tako lako odreče svoje vjerenice, a s njome i Ugarske i Hrvatske. Sta više, kako se nije mogao pouzdavati u svećane ugovore, riješio se, da će oružjem iznuditi svoje pravo. Stoga je prvo i prvo predao bratu Vaclavu Brandenburgu, a rođjaciima svojim Jodoku i Prokopu, moravskim markgrofovima, prodade za dvjesto hiljada for. nekadašnjeg Matijino polje, što se steralo uz Vagu od moravske granice do Dunava. Skupivši na taj način nešto vojske, provali početkom augusta u Ugarsku, osvoji Nitru, te odavle krene na Pozum, gdje mu se rado pokloniše 16. augusta Nijemci gra-djani. Potankih podataka doduše nemamo, ali o tom nema sumnje, da su se kraljice izmiritile (ako i ne iskreno) sa Zigmundom, pak da se on brže bolje vjenčao s Marijom (u septembru), ter zadovoljan povratio u Česku, da kupi vojske protiv Karla Dračkoga.⁷⁵⁾ Medjutim stiže ono sjašno poslan-dstvo početkom septembra u Francusku, odakle je imalo da povede kraljevića Ljudevita; vojvoda Orléanski se odista dade

RODOSLOVLJE PORODICE HORVATA.

N. de genere Banča.

Orbacije I.
1213 + prije 1252.

Benedikt I.

Dioniz 1256—1269.

Lambert 1255.

Sjeveran I. + 1266.
kardinal, nadbiskup
ostrogonski.

Vincencije 1244.
ostrogonski župan,
žena iz porodice
Kórogya.

Petar I.
1253.

N. (sin),
Ivan 1264.
arcidjakon gjuraki
i zaladski.

Benedikt II. 1283.

Sjeveran II.
+ 1278; kaločki
nadbiskup.

Kći 1279.

Orbacije II.
1280—1286, prepošt
požeški.

Toma
1283—1297.
Pavao I.
1297—1317.
Petar II.
1348—1355.

Pavao II.

biskup zagreb. 1379—1394.

ban makvanski 1376—1381, + 1394.

Nikola 1394—1403.

Ladislav

1385 + 1387.

Sjeveran

+ prije 1387.

na put, no u to ga 16. oktobra stiže vijest, da se Marija jur udala.⁷⁶⁾

Dokrajčivši tako sa Zigmundom, uze se sada dvor budimski baviti mislju, kako da se poravna s nezadovoljnim plemstvom, koje se tužilo, da su mu u mnogom pogledu povrijeđene stare povlastice. U tu svrhu bude sazvan za 8. novembra opći državni sabor u Budim, na koji je svaka županija poslala po četiri poslanika; kraljica Marija dne 15. novembra odista zadovolji javnoj želji, potvrdivši posebnom poveljom sva prava i sve povlastice stališa i redova, obećavajući, da će ih tvrditi i neoskvrnjeno obdržavati. Za uzdarje opet obreku plemići svakom pomoć u čuvanju i odbrani državnih granica, te priznadu Zigmunda za skrbnika i upravitelja kraljevstva.⁷⁷⁾

Medjutim je Karlo Drački, koji kano da je u taj čas giumio ulogu posrednika, a vidjevši, da mu je stranaka dovoljno ojačala, krenuo iz Zagreba u Budim. Kraljice su mu na sayjet svojih prijatelja pošle na kočjama u susret, a kad ih je Karlo opazio, sjasi s konja s još nekoliko svojih pratilaca, ter im se uze pjesice približavati. Sada učine isto i kraljice. Poklonivši se duboko, pozdravi ih Karlo, na što se izmjenice poljubise u čelo; gotovo je čitav sat potrajalo uzajamno pozdravljanje, a onda sjedne Karlo u kočiju s kraljicama, te veselo i razdragano udje u Budim, gdje je odsio kod nekoga pristase svoga.⁷⁸⁾ Karlo Drački odmah je po tom preuzeo vladu u svoje ruke, jer ga je sabor, što se sastao, izabrao državnim regentom, dapače on uze zahtijevati i to, da se Budim snabijene vojskom ugarskom, hrvatskom i talijanskom, a sam Karlo da se preseli u kraljevski dvor, tobože na zaštitu kraljica. Tako bude doskora u državi opet uspostavljen mir, što je tobože toliko obradovalo sve velikaše, da su ga, kako kronici kažu, općom vojsom konačno izabrali za kralja.⁷⁹⁾ Dašto, Karlo je rado svojim privrženicima dijelio velika dostojanstva, a čini se, da je pridržao i neke od predjašnjih. Palatinat ostavi Nikoli Szecsiju, Stjepana od Simontornje opet povrati u čin konjušara, mjesto Ivana Katalaya namjesti državnim sudcem Mirka Bubeka, Blaža Forgača učini kraljevskim podumarom, a Ivaniša Horvata banom slavonskim.⁸⁰⁾ Daše dogadjaje pripovijeda padovanski kronista Gataro ovako: Kad je kralj Karlo saznao, da ga hoće da izaberu kraljem, odbi on u prvi mah to dostojanstvo, jer nije htio

da uvrijedi Marije, te reče, da mu je dosta napuljsko kraljevstvo, pošto i onako ni to još nije sasvim pokorito. No sada mu uzese državni velikasi dokazivati, da ugarsko-hrvatski prijestol bas njemu po pravu pripada, a da mu ove države ne treba pokoriti oružjem kao Napulj, osvojivši je već ljubavju; još mu medju inim važnim razlozima pobijahu njegovu odluku, da ne odbije krunu, time, da samo tako može doći do trajna mira i reda, a to da je želja svih. Karlo napokon pristade.

Ali kako ga je sreća brzo podigla, tako ga je isto i brzo strovalila. Još mu je samo trebalo, da se u tom pitanju glatko i mirno sporazumi i slozi s kraljicama. Ponajprije pošalje one plemiće, što su ga nagovarali, da primi krunu, kraljici Mariji, da je nagovore, neka se sama od svoje volje odreče prijestola. Ovi izjave kraljici, da je javno mišljenje protiv nje, pa stoga neka se pomiri sa svojom sudbinom; narod nikako ne će da bude pokoran ženi, dapače ona da i nema prava na krunu, jer nema primjera, da je ikad žena vladala u Ugarskoj. A konačno ona da i nema sposobnosti, da vlada tako velikom državom; to je stvar muža. Ta i sama lako može prosuditi, koliko uvrijedi slaba žena u nemirnim državnim prilikama. To da je volja naroda, kojoj se mora pokoriti, a to tim prije, što se i onako na stvari više ne da ništa mijenjati. — Na ovu odlučnu izjavu obje kraljice gotovo izgubiše svijest. Prva je k sebi došla Marija. »Ja se ne mogu odreći krunu oca moga«, reče u suzama, »jer ona po pravu pripada meni. Radite, što znate. Kao žena ne mogu se takoj sili protiviti, samo vas molim, da nam, uzevši u obzir zasluge oca moga (ako ih još što cijenite), postedite život, pak da mi dozvolite, da mogu otići mužu mome, ostavljajući Ugarsku kao zatočnica«. Jelisaveta je razgovoriti s Karlom. Kad su ostale same, mati i kći padoše jecajući u naručja, ne bi li tako olaksale tešku bol svoju; ni dvorske gospođe se ne mogoše uzdržati od plača. Svladavši prvo uzbuđenje, Jelisaveta je brzo opet postala ona stara, te stade kćer svoju uvjeravati, da se u taj čas ne da ništa učiniti protiv sile; ne predadu li dragovoljno krunu, Karlo bi im lako mogao doći haka glave, a puk nije vriedno dražiti, jer ako se on zaboravi, ne će im postediti života. Stoga, odreče li se Marija prijestola, onda lako mogu računati na ob-

zrnost, a dok žive ipak mogu imati nade, da će im se oteto povratiti. Utrvši zatim suze, Jelisaveta pozove Karla, ter mu mirno reče: »Oholi i neukrotivi narod ugarski ne može ruka ženska da vodi; primi državu svojih starih«.

I tako bude stvar po Karla na čistać izvedena. Vijest o izjavi Marijinog i Jelisavetinoj s mjesta se rasirila po gradu i državi. Svak je vjerovao, da kao što su tobaze kraljice pozvale Karla u državu, da načini red, tako da se Marija svojevrijem zahvalila na prijestolu. Sabor po tom premjesti sjednice svoje u Stolni Biograd, gdje izabere prema svim formalnostima Karla za kralja; krunisanje bi obavljeno dne 31. decembra 1385. Da vijest o Marijinom odricanju nadje što veću potkrjepu, morala je i ona i mati joj prisustvovati svim svečanostima⁸⁷⁾.

Radosnu novost javili su Zadrani prvi u Napulj kraljici Margariti; vijest je tamo stigla dne 21. januara, na što su gradjani napuljski toga dana u veće sjajno rasvijetlili svoje kuće. Tek 10. februara stigloše od kralja Karla II. pisma kraljici, velikasima i gradjanstvu. Tim povodom i opet budu u Napulju privjedene velike svečanosti i rasvijete. U nedelju dne 18. februara pošli su Napuljci plemići na konjima ili pješke u Castello Nuovo, da pozdrave Margaritu, a tako su radili i cehovi. Sve su nadkrtili kapuanski i midski plemići; svečanost bijase baš sjajna, a vesele općenito. Grad Firenze također pošla jedno poslanstvo u Budim i Napulj, a ovomu se onda pridruže još i oni Fiorentinci, što su stanovali u Napulju, i to u svilenom stajacem odijelu na pokrivnim konjima. Na veće sloziše bakijsadu. Tako su radili i Genovezi. Da vratiti mlo za drago, projasi kraljica Margarita s devetero u bijelo obučenih velikaskih dama po napuljskim ulicama, noseći na rukama zlatne trake. Još i. marta privedili su Jakov Standardo, Jakov Carracchio i Nikola Minutulo po glavnim napuljskim ulicama razne viteške igre i svećano gombanje; tom su prilikom na svojim zastavama nosili kao ures znakove ugarskoga i hrvat-skoga kraljevstva⁸²⁾. Medjutim tada su već mogli slaviti daću, a na barjactima nositi crnu vrpcu.

Ma da se talijanski kronici, koji se mnogo bave katastrofom Karla II. Dračkoga, u bitnosti podudaraju, ipak se u detaljima razilaze. Padovanski istorik Gataro, čiji je izvor za za ovu vijest svakako bio zemljak mu Jakov Scrovegno⁸³⁾,

prica citav događaj najopširnije, dapače on bilježi i uzroke Karlove propasti. On tvrdi, da je novi kralj bio prisiljen, pošto je htio da podjednako razdijeli svima, okrenuti se protiv onih, koji su poslije smrti Ljudevitove sebi prigrabili na nepravedan način razna državna i druga dobra. Došavši tako u oprijeku s velikasima, zamrzise ga ovi, te počese rovatiti protiv njegove vlade, dapače oni se pribiju kraljicama, koje su međutim, dođuše ipak na dvoru, ali u najvećem očajanju provodile dane svoje, jednako u stranu, da će ih Karlo II. dati zatvoriti ili mučke pogubiti. No kad opazise, da se događajaji tako razvijaju, da će novi kralj doskora imati znatan broj dušmana, nijesu zakasnile, da ih upotrebe u svoju korist. One se odlučise s Nikolom Gorjanskim i još nekolicinom odanih im velikasa na podlo izdajstvo.

Bio je 7. februara, kad su kraljice javile Karlu, da svakako zele s njime govoriti. Kako je i onako običavao češće pohoditi kraljice, odmah im se odazove, te podje k njima oko devet sati u jutro. Pozdravivši se, povukoše se kraljice same s njime onako u razgovoru u neku dvoranu, gdje su bili Nikola Gorjanski, Blaž Forgač, kardinal Valentin Alsan, Gjurto Bubek i sin mu Mirko. Razgovor se najživahnije raspredao, kad pristupi Blaž Forgač, skrivajući pod plaštem kratak mač, ravno kralju; po tom izvuče iznenada oružje svoje, te njime najvećom snagom udari kralja po glavi, tako da mu je presjekaob lubanju sve do lijeva uha. Na viknu utrcali su i drugi, mahom pristase jedne i druge stranke, pak sada se razvijestoka borba, u kojoj bude ranjen kraljev pouzdanik Franjo Dentice, dok je Blaž Forgač izvukao tako teških ozleda, da se još nakon tri nedjelje sumnjalo o njegovu životu. Karlo II. opet dobio je tri udarca, jedan po licu, a dva po glavi, od kojih ga onaj prvi liši lijeva oka. Ranjeni kralj bude nato odnesen u jednu sobu, gdje ostade jadan do sedam sati na veče, a onda su ga na zapovjed kraljice Jelisavete zajedno s onima, koji su s njime ostali, zaključali. Ulicama budimskim prolazile su za to vrijeme razne oružane čete, na čelu im Marijina! « Karlovi ljudi pod vodstvom Barbiana i Naccarelle držali su tvrdjavu budimsku, no narod, koji se sada tek haci na Marijinu stranu, ugura se silom unutra. Uzalud je bio svaki

otpor; tek glavna gradska kula održala se u vlasti Radovanca Jakova Scrovegna.

Na vijest o pogibiji Karlovoj izidju Stjepan Lacković od Čakovca i Ivanis Horvat sa svojim oružanim četama u ulice gradske vičući: »Živio kralj Karlo, smrt kraljicama!«, pa doskora opkole cio Budim; oni su kroz svu noć ostali pod oružjem. Ali videći, da je u taj čas svako naprezanje uzaludno, krene Ivanis Horvat sjutra dan 8. februara na put u Zagreb⁸⁴), te zdvajajući nad svojim sudbinom i nesrećnim udesom svoga kraljevskog prijatelja, baci se u ruke bosanskoga kralja Stjepana Tvrtka, koji kano da je i do sada pomagao nastojanje Karla Drackoga, jer sin ovoga, Ladislav Napuljski, u listini izdanog god. 1391., izričekom kaže, da je s ocem mu borio se za ugarsko-hrvatski prijestol i vojvoda Hrvoje s bratom Vukom⁸⁵). Od sada dakle, a ne već prije, složiše se stranka Tvrtkova, čiji je glavni zagovornik u Hrvatskoj bio Ivan od Palizne i stranka biskupa Pavla Horvata, kojoj se pridruže i mnogi ugarski velikaši, u jednu.

Nekoliko dana kasnije prisiliše Karla II., koga su liječnici jednako liječili, da napusti svoju sobu, te da podje do pomenute gradske kule i da nalozí Jakovu Scrovegni, da je predade Nikoli Gorjanskomu; Karlo II. i to uradi, a onda zatraži dne 14. februara od kraljica, neka mu dozvole, da se preseli u Višegrad, gdje da je bolji zrak za glatavobolju, nego li u Budimu. Kraljeva se želja ispunila, no sada mu liječnici daduše taki lijek, koji ga je za pet dana baš svega srvaó, dok ga je rana neizrecivo boljela. Karlo je odmah uvidio e mu se primiće zadnji čas, pa stoga se požuri, da uredi svoje stvari. Nasljednikom na napuljskom prijestolu učini sina Ladislava, koga je povjerio skrbi Naccarellijevoj; isto mu je tako povjerio i kćer Ivanu sa ženom Margaritom. Učinivíši oporuku, zatraži ispovjed i pričest; ohrabren tako na put u vječnost, premínu koncem februara. Pošto je bio pod prokletstvom papíim, to ga nijesu sahranili prema crkvenim ceremonijama, nego položili u neku kuću nedaleko benediktinskoga manastira sv. Andrije, koji leži na višegradskom brjegu⁸⁶). Sin njegov Ladislav obrati se stoga na papu Bonifacija IX., moleći ga, da se dozvoli ocu mu pogreb, a to tim više, što se pred smrt svoju pokazao za one uvrijede, što ih je nanio papi. Na to papa nalozí ostro-

gonskom nadbiskupu dne 3. februara 1391, da pokojnoga kralja sahrani u crkvi pomenutoga manastira⁷⁾. Karlo II. uza sve svoje kratko vladanje ipak je ličnost simpatična, čemu mnogo pridonosi njegov tragični udes. Lakomislenost i sljepo poznanje u ljude bile su one pogreške njegove, s kojih je postradao.

Opasnost, što ih je prekuzila, i uzbudjenost, koju je pretrpjela, učinile su Jellisavetu nehašnjom, ali ne pametnijom. Preko kćeri svoje Marije nagradila je Blaža Forgača, kad se taj jedva nekako iz rana opet pridigao, gradom Gimesom, nekod vlasništva Matije Čaka Trenčinskoga, i još nekim prostranim imanjima i posjedima⁸⁾, dok je velikom dijelu Karlovih pristasa oprostila, ili bolje reći dopustila, da pridrže svoja dostojanstva, po svoj prilici čekajući zgodnije vrijeme, da sa svakim pojednim obratuna. Ali ni pod koju cijenu nije se dala navesti na to, daпусти vladu iz ruku, ter da dade muža Marijina Zigmunda okruniti kraljem. Ovaj opet hito je svakako da postane gospodar u Ugarskoj i Hrvatskoj. S vojskom, koju je skupio protiv Karla II., provali ravno u zemlju te se utabori kod Gjura s nakanom, da silom ostvari svoja prava; s njime su još bili brat mu Vaclav i oba moravska markgrofa Jodok i Prokop, pa tako se činilo, da će Zigmund biti drugi Karlo Drčki. Kraljice se uplaše i zamole češkoga kralja za postrodavanje. Vaclav se prihvati toga posla, te pošto im je obećao svaku sigurnost i slobodu, dodju i one u Gjur, i to u pratinjostrogonskoga nadbiskupa Dimitrije, pečujškoga biskupa Valentina, vackoga Petra, čanadskog Ivana, Stjepana Lackovića od Čakovca, Nikole Zamba blagajnika, Petra Cudara i još nekih drugih velikasa. U Gjur se zadržavahu kraljice od 1. do 12. maja, kroz koje su se vrijeme vodili pregovori. Kod toga je osobito zanimljiva tajna to, što su Marija i Jellisaveta obećale Vaclavu, da ne će nikad dozvoliti, da se protiv njegove volje Zigmund kruniše za kralja: nema sumnje, da se i Vaclav obvezao, da ne će sa svoje strane protiv volje kraljice pozurivati Zigmundova krunisanja. Do javnoga sporazumka došlo je 12. maja 1386.; ugovor se sastoji od sljedećih točaka:

I. Neka bude mir između stranaka: Marije, Jellisavete, Jodoka, Prokopa i Zigmunda, kao što između svih njihovih pristasa.

II. Darovnice, koje su stranke pojedinih zitejima dale, imadu se unistiti kao bezvrijedne.

III. Drzavne slobode ne smije nijedna stranaka povrijediti.
IV. Svaka stranaka neka nosi mirno stetnu, koju je dosada pretrpjela.

V. Izdat ce se zasebna diploma o osiguranju jutarnjegga dara Jellsavetina, sto joj ga je dao kralj Ljudovit I. prigodom njene udaje.

VI. Zigmund ce u ime izdrzavanja dobiti Zeljcznu zupaniju, grad Trencin i sva ona pogranična austrijska i moravska imanja, sto ih je nekod drzao herceg Stjepan, mladiji brat kralja Ljudevita I.; ushtije li osim toga jos stogod imati, onda ce odlucivati kralj Vaclav.

VII. Zigmund moze sa svojom zenom Marijom stanovati gdje god hoce, i to kako se dolici mužu i ženi.
VIII. Dugovi Zigmundovi biti ce iz drzavnih prihoda podmireni.

IX. Jodok i Prokop dobit ce u ime odstete za zemlju imedju Dunava i Vaga, koju su sebi stekli, do II. novembra sljedeće godine 200.000 fr., a kad im se ta svota isplati, pripast ce taj dio drzave Zigmundu⁸⁹).

Kad se tako mir sa sinom Karla IV. bar na papiru uspostavio, vratiše se kraljice iz Gjura u Budim, te su se stale domišljavati, kako da umire narod, što se pobunio u Hrvatskoj. Ivan Horvat naime i mladiji mu brat Ladislav potražili su poslije Karlove pogibije s ostalim pristasama i nezadovoljnicima kod brata Pavla u Zagrebu zaklonište, gdje su se stali spremati na odlučan otpor. Biskup Pavao dapače u tu svrhu založi crkvena imanja, blago i razne stvari, te je dobivenim novcem namio plaćenika, koji su uzeli harati imanja kraljičinih pristasa.⁹⁰) Kraljice su se zacyjelo sjetile, kako su prije dvije godine i po na lak način sišale bunu oko Vrane, pa su se i sada odlučile, da će pokušati naličnim načinom. Oko polovice jula krenuše iz Budima prema Džakovu, sjedištu biskupa bosanskih. U pratnji su njihovoj bili Nikola Gorjanski sa oba svoja sina, Nikolom i Ivanom, onda rođjaci njegovi Stjepan sin Pavlov, Pavao sin Ivanov, Grgur i Andrija; dalje Blaž Forgač glavni podrumar, Ivan Treutel od Nevne, Ivan Alsami, Ivan od Kanize sin Stjepanov, Akuš sin Mikčev, Filip Korogj sin Stjepana

bana mačvanskoga i Ivan od Morovića. Odmorivši se dva tri
dani u Djakovu, po svoj prilici zato, što su čuli, da ih neza-
dovoljnici hoće da ovdje napadnu, kraljice i pratinja im krenuše
u srijedu dne 25. jula, na dan sv. Jakova apostola, rano u jutro
prema Gorjanu, da bi tako bile u većoj sigurnosti u dobro
utvrđenom gradu palatinovu. Ali u to ih nasred puta na
javnoj cesti pod vodstvom Ivaniša Horvata, Ivana Palizne i
drugih velikiša napadne velik broj oružanih ljudi kopljem,
mačem i strijelica. Nikola Gorjanski s čitavim svojim rodom
i drugim pristavim, koje smo naveli, junački uzme braniti upla-
šene kraljice, stavivši se pred njihova kola, oko kojih se i jest
vodila glavna borba. Forgač pade među prvima, a glavna mu
bude pred očima kraljičinih odsječena; Ivan, sin Pavla Gorjan-
skoga, također pade, te i njemu bude glavna odrubljena; Grgur
Gorjanski bude proburazen, a teško ranjen; Pavao, sin Stjepanov,
uhvaćen i zarobljen; tako i ranjeni Pavao Alsani s dva sina,
Ivan Trental od Nevne, Stjepan od Kanize, Akuš sin Mikčev,
Stjepan Korogj i Ivan od Morovića. Najduže se održao sam pa-
latin, dok ga napokon nije netko straga ispod kola povukao
za noge i srusio; licem pade na zemlju, a u taj hip mu bude
glava odsječena i bacena onesvješćenim kraljičama u kociju.⁹¹⁾
Potom budu kraljice proglašene zarobljenima te opravljene
u Gumnik (sada Bosiljevo), grad biskupa zagrebačkoga, a
odavle onda preko Krupe u Novigrad na moru blizu Karina.
Zarobljeni velikiši opet budu utamničeni po Pozeži, Orjavi,
Čakovcu i ličkom Počteju.⁹²⁾ Glave triju ubijenih velikiša:
Nikole Gorjanskoga, Blaža Forgača i Ivana Gorjanskoga, poslao
je biskup Pavao u Napulj, gdje su ih najprije nosali okolo po
ulicama gradskim, a onda izvjesili na javni vid na glavnom
trgu (16. septembra 1386).⁹³⁾ Medjutim kraljica Jelisaveta nije
dugo tamnovala. Dne 16. januara 1387. naime stize u Zadar
glas, da je u Novigradu umrla, što nas navodi na misao, e
se to zgodilo još početkom istoga mjeseca. Prema bilješkanama
savremenoga Zadraniha Pavla Pavlovića svakako bi trebalo
zaključiti, da je Jelisaveta umrla naravnom smrću,⁹⁴⁾ no to nije
tako bilo: ustaje je dadoše na oči kćeri joj kraljice Marije,
kako nam to ona sama pripovijeda, na najokrutniji način
zadaviti,⁹⁵⁾ a onda je mrtvu tajno prenijeti u Zadar, gdje
bude oko 9. februara u crkvi sv. Kriševana sahranjena. Tek u

januaru 1389. dade je ugarski dvor prenijeti u stolno-biogradsku grobnicu; ladjom je dovezao do Obrovca, a odavle onda kopnom preko Like i Zagreba u Ugarsku.⁹⁶) Svršetak Jelisa-vein svakako je veoma tragičan, no treba priznati, da su i grifjesi njezini bili vrlo teški; glava nesrećnoga kralja Karla II. našla je zamjenu. Kazlog, s kojega se odlučio ustase na to krvavo djelo, nije nam poznat, a postaje samo još tamnijim, što se iz savremenih spomenika jasno razbire, e je citava stvar udešena nekako tajno i sa željom, da ne izidje tako skoro na javu.⁹⁷) Poslije toga čina dne 22. februara 1387. zaputi se iz Zadra ladjom biskup Pavao s knezom Tomom, bratom bivšega priora i bana Ivana od Palizne u Napulj, da se ondje u ime svoje stranke pokloni sinu Karla II. Dračkoga, mladomu Ladislavu Napuljskome kao svome kralju. Ladislav primi ponudu, te tu odluku svoju dne 18. aprila iste godine javi svojim napuljskim podanicima iz Castel dell' Ovo, naglasivši izričekom, da »zločinačka smrt« oca njegova ne će dugo ostati neosvećena i nekažnjena, jer će izdajnike oštri mačevi umišti,

a tamnice progutati.⁹⁸)

Političku situaciju u ovaj čas prikazuje Rački ovim umnim riječima: »Katastrofa kod Gorjana čini veoma znamenito razdoblje u tom ustanku. Prije svega njom se potvrđuje, da su braća Horvati i Ivan od Palizne, u kojima vidimo kolovodje toga pokreta, našli među svojim zemljacima toliko odziva, da su se mogli s kraljevskom vojskom ogledati na bojnopolju Ako nadalje bacimo pogled, u koje su gradove ustase zatvorili kraljice i njihove velmože, od kojih jedan leži u sredini donje Slavonije, drugi na Dravi, treći u sredini izmedju gornje Save i Drave, četvrti na podnožju hrvatskoga Velebita, a peti kod zaljeva jadranskoga mora, — ako, velim, na sve točke s kojih su se ustase opirali pogled bacimo, to ćemo se lasno uvjeriti, da se već prvih mjeseci poslije smrti Karlove, to jest u prvoj polovini godine 1386. buna protiv ugarske vlade bila raširila po cijeloj Slavoniji, Hrvatskoj i Dalmaciji, počevši od Mačve i Biograda, pa sve do jadranskoga mora. A uspjeh ustanaka bijaše taj, da je on koncem jula razbio ugarsku vladu, smaknuvši njezinu glavnu i prvoga krmilara Nikolu Gorjanskoga i ispraznivši prijestol zarobljenjem kraljica Marije i Jelisavete Sada je dakle prijestol, na

kojem je sjedio vladalac ugarski, bivši ujedno kraljem hrvatskim, bio ispraznjen; pače i život je kraljev visio o milosti pobunjenih Hrvata. Sudbina se Ugarske za taj čas imala riješiti na zemljištu hrvatskome.⁹⁹

Kad su u Budimu saznali za katastrofu gorjansku, sastase se velikasti u višće te prenuzese u svoje ruke provizornu vladu s palatinom Nikolom Szécsijem i državnim sudcem Mirkom Bubekom na čelu.¹⁰⁰ No u brzo sazna i Zigmund za tužne novosti, pak se odmah pozuri u Ugarsku; dne 5. septembra 1386. nalazimo ga u Stolnom Biogradu, 15. septembra u Ováru nedaleko austrijske granice, a 27. oktobra opet u Stolnom Biogradu.¹⁰¹ U to je vrijeme podijelio nekim pristasa kraljice Marije raznih povlastica, nazivajući se ipak vazda samo markgrofom brandenburškim i narocito ističući, da to čini u ime kraljičino. Ne može biti sumnje, da je pregnuo za vladom u Ugarskoj, te da je u tu svrhu stao oko sebe kupiti sve važnije faktore u zemlji, a ovi opet, uvazivši teške prilike državnice, konačno zadovolje njegovoj želji. Dne 22. novembra nazivlje se Zigmund prvi puta »regni Hungariae dominus atque tutor«,¹⁰² kasnije i »capetaneus«; ipak se pored svega toga ne smatraše vladarom, jer pomenutoga dana izrično javlja duždu, da onih 7000 dukata, što ih Venecija ima isplati kruni ugarskoj, ne izruči nikomu, dok god ne budu kraljice oslobođene.¹⁰³ Dasto, u tom i jest rečeno, da je prva zadaca novoga kapetana izbaviti ženu i punicu, ugnusiti bunu u Hrvatskoj, te opet državi povratiti mir. Za bana slavonskoga stoga imenovana Ladislava od Lučenca, koga je pomagao i brat mu Stjepan,¹⁰⁴ dok u Mačvi učini banom Nikolu Gorjanškoga, sina netom poginula palatina. Kat se razmahao još kraljem iste godine 1386, jer su ustase, pomagane bosanskim kraljem Tvrtkom, u isti čas s raznih strana udarale na sjever protiv nove vlade. Već koncem godine 1386. krene se Zigmund u rat s izričnom namjerom, da oslobodi kraljice. Dne 6. januara 1387. nalazio se u Csurgou blizu Drape,¹⁰⁵ to u Koprivnici,¹⁰⁶ a 27. januara i 2. februara u Dubravi.¹⁰⁷ Je li dapače on ju je još pod kraj februara predao novom banu Ladislavu od Lučenca, vrativši se po tom u Ugarsku, dasto da požuri svoje krunisanje; dne 26. februara boravio je u

vjerno u gradu Kisegu, te mu tom prilikom potvrdi privilegija.¹⁰⁸ U Hrvatskoj stadoše se medijutim spremati ozbiljniji događaji. Ladislav od Lučenca stize koncem februara u Zagreb, gdje nadje grad razdijeljen u dva dušmanska tabora i to tako, da je gornji grad ili Gradec pristajao vjerno uz Marju i Zigmunda, a Kaptol uz napuškoga kraljevića Ladislava. Ivanom od Palizne, koji se sada pisao banom Slavonije, Dalmacije i Hrvatske, te velikim vojvodom bosanskim Hrvojem Vukčićem. Na taki glas ban izdade brze boje dne 1. mara na Gradčane zapovijed, da odmah navale na Kaptol te da ondje poruše obrambene zidove i drvene stupove, što da im ne će teško biti, pošto u gradu nema ni straze ni branitelja, jer su ga mogli «nevjerno!» kanonici ostaviti. Razlog je jasan: ban nije imao toliko vojske na raspolaganje, da posjedne i Gradec i Kaptol, pa tako mu se činilo, da je mnogo zgodnije, ako Kaptol ne padne utvrđen u šake ustaške, nego otvoren, »jer«, kaže sam ban, »ako Kaptol utvrđen dodje u ruke buntovnika, doći će u opasnost čitava kraljevina Slavonija, a Gradec će u prvom redu ljuto postradati.«¹⁰⁹ Glas je odista bio istinit. Ivan od Palizne još je u januaru stajao na čelu svoje vojske, te osvajao neka nepokorna mjesta.¹¹⁰ Da namakne potrebni trošak, daje on Firentincu Chionu Martinju za stanovitu svoju novca u zakup sav prihod od soli i carine u Dalmaciji za godinu 1387, a onda ubavijesti o tome dne 28. januara sve dalmatinske gradove, pozvavši ih podjedno na poslušnost prema pomenutom zakupniku i njegovu osoblju.¹¹¹ Ivanš Horvat opet krenuo je dne 23. februara iz Zadra u Hrvatsku k vojsci,¹¹² dok je u isto doba i vojvoda Hrvoje sa svojim bratom Vukom Vukčićem na čelu bosanske vojske pošao u pomoć toj dvojici vojskovođa. Hrvoje i Vuk prolazili su kroz posjede grofova Zrinskih, pristasa Zigmundovih, pak ih oplijenise.¹¹³ Pred konac februara sjedinise se sve tri čete, te onda odmah početkom mara udare na Zagreb. Ban Ladislav od Lučenca bio je preslab, a da bi se mogao održati protiv take sile: on bude potučen, te ostavi Zagreb, na što pade i tvrđi Medvedgrad u vlast ustašku.¹¹⁴

Politička situacija bila je u taj par vrio nepovoljna po

budimski dvor: nakon ponovnoga poraza kraljevske vojske došla je sva zemlja Dravi na jug, dapače banovine severniska i macvanska, te dalmatinski gradovi, u vlast ustaša¹¹³). Kako su težnje njihove isle za tim, da s Hrvatskom i Ugarskom sjedine još i Napulj preko Ladislava, sina Karla II. Dračkoga, sasvim je prirodno, da se u prvom redu morala republika mlatačka uplašiti za svoj opstanak. Stoga uze ona sada živo nastojati, da se u Ugarskoj ustale vladalacke prilike napuljskih protivnika. Postanik njezin, Pantaleone Barbo, koji je još od jula 1386. boravio u Budimu, dobije u tom smislu nalog, pa tako se na pokon sloziše ugarska gospoda, dakako tek jedan dio njih¹¹⁶), te izabereu Zigmunda, muža kraljice Marije, svojim kraljem; na Cvjeti 31. marta bude u Stolnom Biogradu po starom običaju i propisu svecano okrunjen¹¹⁷). Novi je kralj sam toliko cijenio zasluge Pantaleona Barba, da ga je još isti dan učinio vitezom¹¹⁸). Kralju Zigmundu bilo je tada dvadeset godina; on nije bio bez talenta, ali nestašna i nemirna duha, kao i njegov djed Ivan. Mnogo je radio, no rijetko kad u pravo vrijeme, a uz to je bio rasipnik, čovjek strastven, te radikalno krvočan, tako da pred ovim mnogobrojnim zlim svojstvima, iščezavahu njegova dobra. Zigmund je najboje sam sebe karakterisao, upoređujući se s papom Eugenom IV: »U tri si mi stvari nalik«, reče kralj, »a opet u tome nijesi: ti spavaš dugo, ja ustajem rano, ti pijješ vodu, ja volim vino, ti bjeziš od žena, ja ih ganjam; ti rasipješ blago crkve, ja ne pristeditim ništa; tebe bole noge, mene ruke, ti upropasćuješ crkvu, a ja državu¹¹⁹)«. Četiri dana poslije krunitbe izdade novi kralj iz Budima na Hrvate sljedeći proglas:

»Zigmund, božjom milosti kralj Ugarske, Dalmacije i Hrvatske itd., markvez brandenburški, svim svojim vjernim plemićima i drugoga stališa stanovnicima, koji su u nasim kraljevina Dalmaciji i Hrvatskoj, pozdrav i milost.

Vjerni ljubezni nasi!

Pošto su Ivanis Hrvat, nekoc ban, i Ivan od Palizne, koji se smatra za priora vranskoga, izraziti protivnici sv. krune i kraljevine Ugarske i našeega veličanstva, već dosada u nasim

kraljevina velikih bezakonja počini i opet se, kako se opće glasa, čega ipak ne vjerujemo, spremaju, da ih čine: to ćemo, ako Bog da, za kratko vrijeme zajedno sa svojim vjernim skupima i velikasima kraljevstva odlučiti, da se poprime zgodna sredstva, te da se takovi naši buntovnici dostojno kazne za svoju tvrdokornost. Zato vjernosti vaše molimo i ozbiljno vam nalazemo, da ustrajete u onoj odanosti, u kojoj bijahu dosada vaši prešasnici za proših kraljeva, i u kojoj bijaste a i još jeste, kako se nadamo, pa da se pomenutim protivnicima muževno oprijete; to ćemo vam veledušno upamtiti, vama i svakomu od vas.

Dano u Budimu na Veliki Četvrtak godine 1387. ⁽¹²⁰⁾.

No taj se proglas veoma slabo dojmio ustaša, šta više, on ih je samo potaknuo na još živiju akciju. Neposredno poslije Zigmundova krunisanja provale s vojskom u Baranju Ivanis Horvat i Ivan od Palizne, dok je s drugoga kraja, iz banovine mačvanske, isto uradio u temeskoj županiji Ladislav Horvat. Gradovi Pečuh i Temesvar padnu u ruke ustaša, te budu nemilice oplijenjeni, naročito Pečuh, sijelo kardinala Valentina Alsanija, možda protivnika biskupa Pavla Horvata; ako smijemo vjerovati Zigmundu i Martij, ustase nijesu pošteđili ni crkve, ni oltara, ni manastira, dapače iste su arhive potamanili! ⁽¹²¹⁾ Na trajni posjed Pečuha nije se moglo misliti, a to tim više, što su Ivanisove i Paliznine čete bile potrebne na drugome mjestu. Ladislav Horvat osvojio je doduše Temesvar, no morao ga je skoro ostaviti, jer je gradu u pomoć došao ban Ladislav od Lučenca s bratom svojim Stjepanom, banom severniskim ⁽¹²²⁾. Ladislav Horvat povuče se u Srijem; tude mu se onda pridruži brat Ivanis, dok je Ivan od Palizne pošao u hrvatski Počitelj, gdje su bili zatvoreni neki velikaši. Braća Ladislav i Ivanis navale po tom na Berkasovo i Ilok, te osvojivši ih, prijedju Dunav i udju u bačku županiju. ⁽¹²³⁾ U isto vrijeme udari pristasa napuljske stranke Stjepan Konth od Hederára na Ivanic, tada vlasništvo novoga zagrebačkoga biskupa Zigmundovca Čeha Ivana Smila, a pomogao mu je kod podsade istoga grada Krčki knez Stjepan, brat dvoru odanoga Ivana ⁽¹²⁴⁾. Ali u to se nakon obavljene krunidbe Zigmundove stade s jakom vojskom primicati protiv braće Horvata mačvanski ban Nikola Gorjanski.

Horvati sada prijedju Dunav, te se onda kod Cerevica, na pod-
 nozju Fruške gore, upuste u boj. Pobjeda je ostala na Gorjan-
 skovoj strani, na što mu se predade Ilok, a s njime i čitav
 Srijem, dapače i severinska banovina i Temišvar budu oslobo-
 djeni ustaške vlasti. Ivaniš Horvat uzmakne u dobro utvrđenu
 Požegu, a Ladislav se svratio u Macvu, gdje se spremao na
 dalji otpor, tražeći podjednomoć kod srpskog kneza La-
 zara Crebljanovića. Ban Nikola Gorjanski međjutim naklopi se
 za Ivanisom Horvatom, te ga stade podsjećati. Kako Ivanis Hor-
 vat nije bio spreman na duju obranu, uze doskora ugovarati
 s banom macvanskim o predaji: Nikola Gorjanski stavi Iva-
 nis u vyjet, da se obveže postenom riječi, e će uzastojati, da
 se kraljice Marija i Jelisaveta puste na slobodu, a dok se to
 ne zgodi, ostati će on kao talac pod njegovom stražom. Ivanis
 Horvat pristade, pa tako predade sebe i grad požeški svome
 glavnome dušmanu u ruke. U to je Ladislav Horvat dobio po-
 moći od srpskoga kneza Lazara, te se opet stao iz Macve
 spremati na novu navalu. Na taki gias ode Nikola Gorjanski
 s vojskom svojom u Macvu, ostavivši Ivana Horvata pod stra-
 žom u Požegi¹²³. Dok je on srečno ratovao protiv Ladislava
 Horvata i njegovih pomoćnih srpskih četa, dotle umaće ban
 Ivanis u Bosnu: stari prijatelj njegov Stjepan Lacković od
 Simontornje, nekoc takodjer protivnik kraljice Marije a pristaša
 Karla II. Dračkoga, nesumnjivo još i sada u duši sklon usta-
 šama, izvede ga »svojom listijom lukavštinom« iz požeškoga
 grada, uzme ga k sebi u tabor, odkuda mu onda nitko nije
 bijega sprječio¹²⁶. Svi ti događaji odigrali su se kroz mjesec
 april, maj i početkom juna 1387.

U isto vrijeme zgodise se mnogo važnije stvari u Hrvat-
 skoj i sjevernoj Dalmaciji.

Spominjasmu, kako je Zigmund još početkom 1387. sebi
 preduzeo, da što prije oslobodi zarobljene kraljice, no on je
 brzo od toga nauuma morao odustati, uvidjevši da je sam preslab
 za taki težak posao. Kako su međjutim stale kolati razne gla-
 sine o smrti kraljice Jelisavete, a valjda i o Marijinoj, to se on
 obratio na Krčkoga kneza Ivana s molbom, da se popita, što
 je za pravo na stvari. Koncem marta, ili svakako početkom
 aprila, javi pomenuti velikaš u Budim, da je saznao iz pouz-
 dana vrela, e se kraljica Marija nesumnjivo nalazi na životu,

a po svoj prilici i Jelisaveta. Podjedno predlozi knez Ivan, da je voljan dati se na vojnu za spas obiju kraljica, ako mu kralj pošalje vojske, a ujedno pribavi pomoć s mora. Dašto, Zigmund bude time upućen na savez s Venecijom. Na sam Uskrs dne 7. aprila obrati se kralj na mletačkoga poslanika Pantaleona Barba u dvorskom perivoju, te mu razjasni, kako su već njegova punica i žena nakanile s republikom sklopiti savez, a to isto je i on sada rad učiniti; stoga neka pošalje vijecu tajnika Laurencija de Monacis, koji bi nagovorio dužda na to, da mu dade pomoći na moru. Dva dana po tom, dne 9. aprila, nakon vijecanja s državnim velikasima, reče Zigmund poslaniku ovo: »Gospodine poslanice! Imam vam povjeriti jednu tajnu. Ja sam se sa svojim velmožama i biskupima odlučio, da podjem dvije nedjelje nakon duhovskih blagdana na vojnu protiv Ivaniša Horvata i Ivana od Palizne, naših buntovnika, da uništivši ih, doprem do onoga mjesta, gdje se nalaze naša gospodja mati i žena. No budući da se bojimo, da bi ih buntovnici jako mogli morem prebaciti na drugu obalu (na napuljsku), to vas ljepo molimo, da po tajniku vašem zamolite republiku, e bi izvoljela na more postaviti nekoliko galija, koje bi pazile, da se Pantaleon Barbo obeća učiniti tako, a republika videći u tom vremenu prošio, ako se čeka, da se najprije utamaci savez, to ne desi. To pak treba odmah učiniti, jer bi inače mnogo vremena prošio, ako se čeka, da se najprije utamaci savez.«

Pantaleon Barbo korist odmah se odazove kraljevoj želji⁽¹²⁷⁾. Već 15. aprila uspisa dužd raznim dalmatinskim gradovima, nagovarajući ih na vjernost kralju Zigmundu i sv. kruni ugarskoj. Gra-dovi, a poimence znamo za Spljet, Trogir i Šibenik, stadoše na to uvjeravati u odgovorima svojim dužda Antonija Ventera, da oni to i onako čine, dapače Spljetčani dodadu, da će to i od sada činiti, jer se od pomenute vjernosti ne će dati odvratiti ni smrću ni mačem (što Veneciji nije moglo osobito drago biti)⁽¹²⁸⁾. Podjedno opremi republika dvadeset i četiri galije, ukrcu u njih dosta vojske i hrane, te ih povjeri zapovjedniku Ivanu Barbadiku s nalogom, da ima ne samo sprječiti eventualni ustaski pokušaj, da se kraljice prevazu krsom preko mora, nego i podjedno pomagati operacije kopnene vojske⁽¹²⁹⁾.

Ova se opet uze spremati sredinom maja pod komandom Krcškoga kneza Ivana, a pomagana sinovima Budislava Kur-jakovića Butkom, Nikolom i Tomom, da podsjedne tvrđi lički

Počitelj grad,¹³⁰) na kojem se nalazio Ivan od Palizne, vrativši se brze boje sa slavonskoga bojišta, te pazeci na zarobljene velikase Stjepana Korogja, bivšega bana mačvanskoga, Stjepana od Kanize, bracu Ladislava i Nikolu Alsanija i na još neke druge. Ivan od Palizne očito je bio iznenadjen, jer inače se ne bi morao uza svu hrabru odbranu, ispadajući i danju i noću iz grada na kraljevsku vojsku, nakon malo dana poradi oskudice na hrani upustati u pregovore. Knez Ivan trazio je od Palizne tvrdo obećanje, da će pustiti kraljicu Mariju i zarobljene velikase na slobodu, a za uzdarje daje mu se slobodan izlaz iz grada. Ivan od Palizne ne htjede u prvi mah na taki uvjet pristati, jer je znao, što za njegovu stranku znači tamnovanje kraljicino, no konačno »istrošen gladom i nepridnim vjeveranjem« privoli i iziđe iz grada. Čini se, da je Krčki knez mislio, da se možda i Marija nalazi na gradu Počitelju, jer nam inače nikako nije jasno, kako je Palizna sa svojim ljudma mogao odavle umaci u Novigrad, ter se ondje zatvoriti, a da toga nijesu mogle dušmanske vojvode sprječiti. Dašto, sada zače podsada Novigrada: knez Ivan zatvori ga s kopna, a Mlećani s mora. Za cijelo i tude prisili glad Paliznu, da je stao ugovarati, ali kako nije htio priznati Krčkoga kneza kao zastupnika nezakonita kralja Zigmunda, to se obrati na Ivana Barbadika: nakon što mu bjеше zajamčena lična sloboda, otvori Mlećanima gradska vrata. Kraljica Marija opet se iza desetmjesecnoga tamnovanja našla na slobodi.¹³¹) To je bilo dne 4. juna, dva dana pred Brašančevom.¹³²) Još isti dan imenova ona krbavskoga kneza Butka Kurjakovića svojim dvorskim zupanom,¹³³ dok je nešto kasnije sinovac njegov Karlo imenovan privremenim kapetanom i upraviteljem Dalmacije i Hrvatske.¹³⁴) Iz Novigrada odjedri kraljica najprije u bliski Nin, gdje joj se dne 8. juna pokloni posebno postanstvo iz Zadra, a na čelu mu ljetopisac Pavao Pavlović.¹³⁵) Dne 15. juna zaplovi ona put Senja, kuda stiže sjutradan u nedjelju dne 16. juna.¹³⁶) Kao gosća kneza Ivana ostade Marija ovdje do pod konac mjeseca, dok je mletačko brodovlje odjedrilo natrag za Skradin, da ondje zastiže interese kralja Zigmunda.¹³⁷) Dne 19. juna pokloni se kraljici svećano mletačko postanstvo, čestitajući joj srećno oslobodjenje. Kraljica ga vrlo časno primi, te se dne 30. juna iz Senja zahvati posebnim pismom duždu Antoniju Ve-

niernu i republiku za pruženju pomoći; tom se prilikom Marija napose sjeti «svoga viteza» kapetana Ivana Barbadika, prepovruci svi ga duđu. (138) Medjutim dopre glas o Marijinom oslobodjenju i do pape Urbana VI., toga dušmana krajevske kuće napujske; on se odmah iz talijanske Luke obrati pismom na duđu, slaveći njegove zasluge kod toga (139), i na kralja Zigmunda, čestitajući mu srećan uspjeh (140) Kraljica Marija ostavi dne 1. jula Senj, te stize s velikom i sjajnom pratnjom dne 4. jula u Zagreb, gdje se nakon toliko vremena opet stade s mužem svojim Zigmundom. U Zagrebu bude kraljevskom paru priredjen sjajan doček. (141) Malo poslije toga opet su Medvedgrad i Cakovac došli u vlast kraljice Marije. (142) Tako je kralj Zigmund do jula 1387. nekako izvršio dvije od svojih zadaca: oslobodio je ženu i bar prividno pokorio Hrvatsku i Slavonju.

Da je odista tako, najbolje dokazuje rat, što je ponovno u Mačvi i istočnoj Slavoniji planuo. Ladislav Horvat doskora se oporavi nakon navale bana Nikole Gorjanskoga, dapače i srpski mu je knez Lazar opet dao vojske u pomoć. Tom silom provali on početkom juna u Mačvu, te osvoji tri grada: Bitvu, Kupin i Biograd. Kad je Zigmund saznao za to, pošalje protiv njega tek oslobodjena Stjepana Korogja; taj odista udje u Mačvu, pobijedi Ladislava Horvata i otme mu ona pomenuta tri grada. No u to stize Ladislav u pomoć Ivan od Palizne, a malo zatim i Ivanis Horvat s bosanskom vojskom, pak oni potisnu Stjepana Korogja preko Save, udju u županije vukovsku i požesku, te oplijenivši sve posjede svojih protivnika, dopru do Drave. Već htjedose ponovno upasti u Baranju, kad u to Stjepanu Korogju stize od kralja pomoć, kojom sada potisne natrag ustase, dapače tom prilikom i pogibe junacki Ladislav, taj hrabri i neumorni branitelj ovih strana za stvar ustašku. Koncem jula već su Ivanis Horvat i Ivan od Palizne bili s onu stranu Save, spremajući se bosanskom i srpskom pomoći na novi boj. (143) Istodobno nije ni Zigmund stajao skrštenih ruku. Grad Gumnik opet dodje u ruke ustaske, stoga se odluču da ga osvoji. Dne 8. augusta nalazimo ga u Križevcu, (144) a 10. i 12. augusta pod Gumnikom. (145) Kako kralj izriješkom kaže, da je lično vodio osvojenje Gumnika, a već 10. augusta nagradjuje nekoga Petra de Kiskezö, što se tom

prilikom junački ponio, moramo isto osvojenje staviti između
8. i 10. augusta. Dne 23. potvrdio je u Cazmi mljetakom po-
slanstvu turinski mir,¹⁴⁶⁾ a na to krene u Ugarsku; dne 2. sep-
tembra već sjedi na Višegradu.¹⁴⁷⁾

Sabravši novu vojsku prijedje Ivanis Horvat s nećakom
Palizninim Berislavom, sredinom septembra, opet Savu, te
upadne u vukovsku i srijemsku zupaniju. Njima se pridruže još
i Ladislav Šuljak¹⁴⁸⁾ sin Filipov, te Stjepan Konth od Heder-
vára. Berkasovo i tom prilikom nemilice postrada, a zacijselo
i drugi krajevi. Zigmund se s Marijom u taj par nalazio u
sjevero-istočnoj Ugarskoj, jer ga nalazimo dne 12. septembra
u Velikom Varadinu,¹⁴⁹⁾ 14. septembra u Debrečnu,¹⁵⁰⁾ a 22.
istoga mjeseca u Diösgyöru.¹⁵¹⁾ Ponovna provala ustaška tako
razjedi kraljevski par, da je Marija dne 14. septembra lišila bi-
skupa Pavla Horvata, te bracu njegovu Ivanisa i pokojnoga
Ladislava svih posjeda, narocito u požeškoj, vukovskoj i bačkoj
županiji, te ih darovala Nikoli Gorjanskomu.¹⁵²⁾ Šta više, sam
se Zigmund uzео spremati na bojište, jer dne 22. septembra
javlja duždu, da je naučio četрнаest dana poslije Miholja,
dakle 12. oktobra, sa svojom vojskom ući u Džakovo, da tako
ukroti obješt kralja Tvrtka i ostalih buntovnika, kojima se sada
još pridruzi i bosanski biskup Gjuro.¹⁵³⁾ No Zigmund se brzo
predomislio, jer mjesto njega podju u rat mačvanski ban Ni-
kola Gorjanski i Stjepan Korogj. Kraljevske čete bile su i ovaj
puta srećne, jer bačise ustase preko Save u Bosnu i uhvatiše
nekoliko odličnijih velikaša, poimence Ladislava Šuljoka, Stje-
pana Kontha od Hedervára i Berislava od Palizne; oni budu
predani kralju, da ih «dostojno kazni».¹⁵⁴⁾ Kaka je to kazna
bila, imamo jasan primjer na Ivanu od Korpada iz šimegjske
županije. Vojujući s Ivanisem Horvatom bude uhvaćen, te
onda predan kralju; na Zigmundovu zapovijed dopratiše ga u
Budim, te ondje «po običaju kraljevine i na osnovu za-
konite odsude velikaške, svezan konjima za repove, koji su
tjelo sjekirama raščetoreno i poput smrdljive lesine baćeno
preko gradskih zidina».¹⁵⁵⁾ Ovakva je okrutna smrt stigla sada
i Berislava od Palizne, Stjepana Kontra od Hedervára i Ladi-
slava Šuljoka, a sve to «na umnoženje kraljevske časti i po-
radi mira njegovih podanika».¹⁵⁶⁾ Ima i primjera pomilovanja.

dato kod neuglednijih urotnika. Tako primjerice oprašta Zigmund dne 25. januara 1388. mitrovačkom sudcu Mačku, što je pristajao i pomagao Ivanša Horvata.¹⁵⁷

Zigmundovo oružje bilo je dake srećno na čitavoj slavonskoj i mačvanskoj liniji. No nije tako bilo u Hrvatskoj i Dalmaciji.

Spominjasmu, kako je kralj Stjepan Tvrtko već odavna želio, da vladanje svoje proširi do dalmatinskoga primorja; ovo pak zapravo i nije drugo nego lice kontinentalne zemlje bosanske, na koju je upućuje slaz planina i tok rijeke njezinih. Za prvih godina smutnja, što su nastale nakon smrti Ljudevita I., Tvrtko se privremeno zadovolji Kotorom (1385.), nadajući se doskora boljemu dobitku. No kad vidje, da se i Venecija stala uplitati u poslove ugarske i hrvatske (što mu je moralo samo vrlo neugodno biti), odluci se na otvorenu akciju. Za izliku diplomatsku moglo mu je osobito zgodno postuziti, što su k njemu pribjegavale pobjedjene ustase; on se dake stavio na njihovo stanovište, ne priznavajući Zigmunda kao zakonita vladara, dok je u Mariji gledao raskraljicu, koja se javno odrekla vladanja. Budimski dvor opet, opazivši, da ustase nalaze u Bosni glavno uporište svoje, stavi se na stanovište od godine 1366., kad je Stjepan Tvrtko bio vazal kraljevstva ugarskoga, te ga uze titulirati naprosto banom,¹⁵⁸ a djelovlje mu smatrati felonijom. Radilo se dakle o tome, hoće li se Bosna održati kao samostalna kraljevina, ili ne će. Stjepan Tvrtko bio je sebi svjestan teškoga položaja svoga, pa s toga sebi još za vremena zajamči ličnu slobodu; dne 9. aprila 1387. najame utanaci s republikom dubrovačkom savez i prijateljstvo, i to narocito u svrhu: »ako bi se vrijeme slućilo, tere gospodja Marija kraljica ugarska bila u svoju oblast i svobodna, tere bitirala volja (= ili) iskala gospodina kralja Stefana, što Bog upasi, a u onoj vrijeme gospodin kralj Stefan i njegove vlastele bili (budu) u Dubrovniku, tada se obetuje (obvezuje) općina dubrovačka gospodinu kralju Stefanu, da mu prepove i da mu da rok prav i podobu, kako do roka može on, go-ljubu (drago) njemu gode bude.«¹⁵⁹ Dakto, taj je savez ostao njihova međusobna tajna, jer inače ne bi novi kralj Zigmund »svojom milim i vjernim Dubrovčanima« svecano dne 28. okt-

bra 1387. potvrdio privilegija dana im od Ljudevita I. i kraljice Marije.¹⁶⁰⁾

Mudri Stjepan Tvrtko dobro je znao, da će kod dalmatinskih gradova najlakše svrnu svoju postući na taj način, ako im bude što češće i što veće materijalne štete nanasao, jer ovi će se onda konačno za voju mira i koristi svoje pokoriti njegovoj vrhovnoj vlasti. Još od godine 1386. zalijetavale su se bosanske čete do primorja, a naročito do Klisa i Spjetera.¹⁶¹⁾ Plodovi take politike njihsu izostali. U julu 1387., baš onda, kad je Zigmund s Marijom slavio u Zagrebu srećno oslobođenje, odlučila se napokon općina grada Klisa, da otpremi u Sutjesku tri poslanika, i to : nadpopa Franka, Matiju Rogovića i Ostoju Juradina, koji će se pokloniti Stjepanu Tvrtku, ter ga priznati kraljem i gospodarom. Dne 22. jula izdade na to bosanski kralj općini kliskoj diplomu, kojom joj zajamči sve njezine povlastice, što ih je nekod dobila »u vrijeme njegovih prešasnika banova Miladena i Pavla, te kneza Gjure« od plemena Šubić.¹⁶²⁾ Očito je, da je Stjepan Tvrtko kao rodjak knezova Bribirskih po svojoj materi Jeleni, kćerki kneza Jurja II. Kliskoga, htio naglasiti u neku ruku baštinsko pravo svoje na posjed Dalmacije, dakle onako, kako je to učinio i sa srpskim zemljama i opet na osnovu svojih rodbinskih veza. Prizetazom Klisa u ruke Tvrtkove, činilo se, da će se riješiti i pitanje spjetersko; još koncem istoga mjeseca jula stao se grad buniti. Pročulo se naime, da se primiče velika vojska bosanska, na što se vijeće dne 1. augusta skupi u sjednicu pod predsjedanjem svoga načelnika Ivana Pizzaccolija, te zaključ, da se ima Miha Madjjev, unuk istoimenoga Htopisca († 1358.), otpremiti kao poslanik u Bosnu. U potankoj instrukciji bude mu naloženo, da ide pred »preblagoga i preslavnoga gospodina Stjepana Tvrtka, kralja Raše, Bosne i Primorja,« i da mu u smjernosti preporuči grad. Neka ga dalje uvjeri, da je on posije zakonita im vladara glavni gospodar, kojemu se preporučuju. Ako je pak njegovo veličanstvo odredilo i već otpremilo silenu vojsku svoju u spjeterski kotar, da ondje čini štete, onda neka Miha Madjjev izjavi, da se takova naredba ne slaže sa smjernim postovanjem grada Spjetera naprama kralju, jer su Spjeterani vazda spremni da izvrše zapovjedi njegove visosti, jedino ga mole, da od njih ne trazi ničega, što bi ih moglo zigosati veleizdajom, da-

kako prema ugarsko-hrvatskomu kralju. Napokon nalaze višće spjetersko Mihi Madjjevu, neka nastoji oko Stjepana Tvrtka, da Spjjet ostavi na miru, a grad Omiš postedi za kraljicu Marju. ¹⁶⁹ Medjutim Miha Madjjev taj puta nije trebao da ode pred Tvrtka, jer je bilo prekasno. ¹⁶⁴ Već sjutradan dne 2. augusta pritisne bosanska vojska spjeterski kotar harajući po njemu. Grada ipak nije podsjela, znajući, da ga tako lako ne bi zauzela, kako nije imala uza se potrebnih sprava za taj posao, ¹⁶⁵ a pored toga još se u to pojavila u Dalmaciji i kraljevska vojska, kojom je zapovijedao novo-izabrani prior vranski Albert de Nagy Mihály. Ova je vojska ponajprije ravno krenula na Vranu, koju je branio Ivan od Palizne, te je uze podsjedati, ali kako je još za vremena, oko 8. novembra, stigla jaka bosanska vojska, morale se prior vranski Albert brže bolje povuci u sigurni i Zigmundu vjerni grad Nin. ¹⁶⁶ Prior se ocito uplasió, da tom prilikom ne padne citava Dalmacija u Tvrtkove ruke, jer je dne 17. novembra javio nekim dalmatinskim gradovima, da je samo pred pretežnom silom morao uzmaci, što medjutim ne znači još ništa, jer da su mu upravo iz Ugarske stigli sigurni glas, kako se sam kralj Zigmund lično sprema sa citavom svojom vojskom u Dalmaciju; s toga ih opominje, da ne kloun duhom, nego da mu pošalju jednoga ili dva poslanika, koje će on usmeno još bolje u sve uputiti. ¹⁶⁸ Zigmund se odista spremao na rat, te je u tu svrhu stao na raznim stranama uzajmijivati novaca, ¹⁶⁹ no konačno ipak nije došao, a za to je vrijeme vojska bosanska podsjela Nin i osvojila važnu tvrdjavu Ostrovicu (17. decembra). ¹⁷⁰ Predaja Klisa i pad Ostrovice u velike se dojmise dalmatinskih gradova, jer baš iz tih dviju tvrdjava omi su od vajkada bili obikli kojesta rgjavo trpjeti; tako nije čudo, što se stala radjati oportunistička misao, da je bolje u taj čas priznati bosanskoga kralja Tvrtka svojim vladarom, nego li Zigmunda, koji mirno gleda stradanje njihovo. Ipak se oni odluče, da još zadnje sredstvo pokušaju: dne 26. decembra zaključí Trogir da se pošalju u Budim poslanici, koji će zatražiti pomoći, što prouzroči bunu, u kojoj poginúše pristalice Zigmundove, ¹⁷¹ dok je nalični zaključak u Zadru od 8. januara 1388. i u Sibeniku (pol. januara) i u Spjjetu od 19. januara bez zaprijetka prihvaćen. ¹⁷² Instrukcija poslanstva

sptsjetskoga (a take su po smislu bile i one ostalih gradova) povijedat čete kraju, kaže se u njoj, koliko su štetu počinili kralj bosanski, prior vranski i Klisani u našem kotaru, kako su toliko gradjani umoreni, toliko zarobljeni i otkupljeni, žene sptsjetske zlostavljene, dohodci gradski dva puta orobljeni, milioni uništeni, vinogradi i voćnjaci sasjeceni, a polja pogazena. A sve to Sptsjčani podnose poradi vjernosti svoje sv. krumi ugarskoj!¹⁷⁸) Ali sav taj jank ne pmože nista. Stvar Stjepana Tvrtka dnevno je jačala, osobito otkad bude imenovan Ivan od Palizne namjesnikom i banom hrvatsko-dalmatinskim, sa sptsjčestem u Klisu. Sada se Trogir dade potpunoma u vlast kralja bosanskoga, ne sklopiv s njime ipak (dašto, za svaki slučaj) nikaka posebna ugovora, dok po Sptsjet nastase crni dani; ne samo da ga je Ivan od Palizne pritisnuo s kopna (drugom polom maja 1388.), već kralj Tvrtko otpremi poda nj i nešto brodova. Gradu je dogorjelo do nokata, pa stoga pošlje Zigmundu tra Nikolu s punomoću i adresom datranom 10. juna, u kojoj mu se predlaže pravi u l t i m a t u m. »Više od tri godine, naricu Sptsjčani, bje nas mać kralja bosanskoga, a već osamnaest godina trpimo kojekakih progona od Ivana od Palizne. Ti su nas dušmani prije svaki napose uznemirivali, ali od 18. februara ove godine gnjehu nas slozrim silama, progone i uništavaju. Bosna i Klis puni su naših zarobljenika, mrtvaca, plijena i otkupa za zarobljenike. Sve, što imamo, osteceno je, uništeno, popaljeno do istih zidina gradskih. Sta više, naše zarobljenike ne samo da nemilosrdno muče, već ih trape gladom i željom, dapače kidaju im uda, od čega pogibaju. Naša neshhranjena tjelesa bacaju vukovima i psima, sve nam usjeve pootese i ognjem uništise, tako da su nam dohodci spali baš ni na što, a troškovi golemo porasi. S morske strane čekamo takodjer svaki dan kaku navalu od brodovlja, što je na zapovjed i trošak kralja Tvrtka sagradjeno u Kotoru. Lani dne 2. augusta provallila je jedna bosanska vojska vranskoga, od 18. maja opet upala u naš kotar, te uništavajući vinograde i sijekuci stabla, ostala kroz trinaest dana«. Stoga mole što brzu pomoć i spas, a ako toga kralj Zigmund ne može učiniti, »onda, kaže instrukcija, zamolite od njeega slo-

Sizite: Vojvoda Hrvoje.

bodan i otvoren list, po kojem nam je dozvoljeno, a da ne počinimo izdaje, da se sami pobrinemo za svoje stanje kako znamo. Ne dobijete li mi toga, onda ulozite javni prosvjed pred velikasima, rekavši, neka nam se ne zamjeri, ako počinimo stogod dvoru nepoćudna, jer smo na to pristijeni poradi spasa našega. Obecaju li vam pomoć, onda kazite, da ćemo je još samo kroz mjesec juli čekati; a ništa to ništa, posto se take nevolje više ne dadu podnositi»⁽¹⁷⁴⁾. Zigu-
mund u neprilici obeca pomoći, ali od nje i opet ne bude

Videći dalmatinski gradovi tako nemar budimskoga dvora, odluče, da će se sami, sklopivši savez na međusobnu zaštitu, odbraniti, kako znadu. Taku je akciju započeo žilavi Spljet; dne 28. augusta zaključivši vijede, da se pošalje poslanik u Skradin i Sibenic, ter knezu Nelipiću, Bribircu Vidu Ugriniću i Kravcima s porukom, da zajedničkim silama udare na Klis, pa kad uhvate »prokletoga« Ivana od Palizne, onda im ne će teško biti osvojiti i one gradove, što su do sada već pali u bosanske ruke. Savez bude odista dne 6. oktobra utanačen i zajamčen u Skradinu u crkvi sv. Katarine. U aktu, koji je odmah popisan od nazočne gospode hrvatske i gradskih poslanika, izrično se naglašuje, da se savez sklapa poradi »nemira i buna«, s kojih stradavaju krajevine Hrvatska i Dalmacija, a naročito od kraja bosanskoga Stjepana Tvrtka, Ivana od Palizne i ostalih nevjernika, neprijatelja i buntovnika sv. krune ugarske». Ima pak potrajati, doklegod se to bude potrebnim činilo kralju Zigmundu, a u slučaju, ako bi se kojim mu drago načinom desila promjena na prijestolu, »onda ne može i ne smije nijedan član saveza pristati uz drugoga vladara, gospodara ili ličnost, bez privole ostalih«⁽¹⁷⁵⁾. Ovakvo slozan korak dalmatinskih gradova pobudio je osobitu pažnju u promicava kralja Tvrtka; s njime je svakako trebalo računati kao s odlučnim faktorom u opsegu njegove interesne sfere. Stoga se dosjeti, da će postići diplomatskim putem ono, što mu nije oružjem potpuno uspjelo. Za taj posao odabere vojvodu Hrvoja Vukčića, koji je svakako u svim dojakosnjim zapletima igrao važnu ulogu, samo nije na žalost izrično navedena u oskudnim izvorima. Vojvoda Hrvoje i brat mu Vojslav stigoše negdje početkom novembra u Knin, koji je tada takodjer bio

u Tvrkovoj vlasti, te odavle pozovu gradove dalmatinske na predaju. Kako se čini, njima se odzove jedini Trogir, od duže vremena i onako već sklon Stjepanu Tvrku; dne 11. novembra dodju pred Hrvoja trogirski poslanici, ali kako im instrukcije ne dozvoljavahu drugo, nego samo doznati, što bosanski vojvoda želi, to je Hrvojeva misija prošla bez osobitih posljedica¹⁷⁶⁾. Takom ponašanju gradova, dapače i istoga Trogira, nesumnjivo je bilo razlogom, što se dvor budimski napokon ipak odlučio, da nešto učini.

Prvo i prvo bješe opet pokrenuto pitanje o savezu s Venecijom. U prvi mah nakon oslobodjenja Marijina on se nije činio potrebnim, ali kad se u Budimu saznalo za napredovanje Tvrkovo, onda su na novo stali na nj pomisljati. Odmah početkom 1388. otpremi Zigmund u Veneciju poslanika s jasnim nalogom, da izvede savez s republikom na čistac. Vijeće u principu nije bilo tome protivno, no ipak je stavilo neki osobiti uvjet bio i kakvi, toga na žalost ne znamo (u aprilu 1388.)¹⁷⁷⁾. Mledjutim i oprezni Stjepan Tvrko ne prepusti, da svoje prija-tejske i dragocjene veze s republikom i dalje podržava. Uvjereni smo, da baš nije onako slučajno, što su se njegovi poslanici s ugarskima desili gotovo u isto doba u Veneciji. Što su radili i što su uglavili s vijećem, i opet ne znamo, tek to, da su se dne 3. maja vratili nakon obavljena posla kući¹⁷⁸⁾. Ali u to se pronišeše glasovi, da će Genovezi na svojim ladjama prevesti napuljsku krajičnu udovu Margaretu u Dalmaciju. Taki glas morao je uznemiriti i Budim i dužda, stoga se taj stadi i raspitavati po svojim ljudma, što je na stvari¹⁷⁹⁾. Zigmund opet ponovno otpremi u Veneciju kao poslanika svoga vesprijskoga biskupa Dimitriju, ne bi li sada bolje uspio. Dužd medju tim dne 9. septembra odvrati, da je republika iskreno odana kraljevskom paru i njihovim probicima, čemu je najvjecitiji dokaz oslobodjenje Marijino, ali da ipak želi, e bi Ugarska i Venecija i od sada ostale bez naročitooga saveza u dobrom prijateljstvu; kao razlog navodi vijeće mletačko to, što hrvatska gospoda i gradovi u Dalmaciji upravo zaziru od takova saveza¹⁸⁰⁾. Po tom ne preostade Zigmundu drugo, nego se pomenovan gubernatorom Dalmacije i Hrvatske¹⁸¹⁾, te podjedno

vojvodom kraljevske vojske; dne 23. decembra stize u Zadar, gdje se stade spremati na rat protiv bosanskoga kralja¹⁸²⁾. Već 4. januara 1389. pošlju mu Sibeničani petdeset momaka, a zacyjelo su i drugi gradovi tako radi!!!¹⁸³⁾. Početkom februara ostavi ban Zadar, te podje protiv ustaša, ali kako nije imao dovoljno vojske uza se, podlegne brojnim bosanskim četama; u martu se po svoj prilici već povratio u Zadar¹⁸⁴⁾. Medjutim učestase na novo glasovi o dolasku kraljice udove Margaret, ili njena sina Ladislava u Dalmaciju, što više, pogovaralo se dapače i o dvojici kardinala, koji su imali mladoga kraljevića okruniti.¹⁸⁵⁾ Kazumije se, da je Venecija osobito budnim okom pratila sve te stvari, te ih podjedno i dojavljivala u Budim. Tako dne 10. februara 1389. otpremi Zigmundu poznatoga nam Laurencija do Monacis, da mu saopći, kako je Venecija na glas, da su Zadranj opremili jednu galiju, na kojoj će iz Gaete prevesti Margaretu, ili sina joj, u Dalmaciju, odmah zapovjedila onom kapetanu, što je u jadranskom moru čvao stražu, da sa svojih šest ladja pomno bdije i nastoji, da uhvati onu galiju. Dakako, sve su to bili samo pusti razgovori, tek to je istinito, da se biskup Pavao još od ljeta 1388. nalazio već po treći puta u Napulju, radeći ondje za svoju stranaku; no kad se početkom 1389. vraćao kući s Ivanom Gri-sogonom i njegovim bratom Kresom, uhvati ga kod Tarenta žestoka bura, koja mu razlupa ladju. Kako se u blizini nalazila mletačka galija, bude tom prilikom pomoću nekoga talijanskoga kneza biskupu Pavlu oteto pismo kraljice Margaret na njezine hrvatske pristaje; prijepis toga pisma pošalje dužd u Budim.¹⁸⁶⁾ Sve te usluge mletačke ipak nijesu bile od veće koristi ugarskoj stvari.

Nakon poraza Ladislava od Lučenca bile su kralju Stjepanu Tvrtku ruke proste. U martu 1389. pozove on ponovno dalmatinske gradove, da mu se pokore, pa da mu u tu svrhu pošlju svoje poslanike. Glede toga upućeni smo u spjehatske i trogirske poslove. Spjehatsko vijeće skupi se dne 24. marta u sjednicu, te izabere Nikolu Sriču i Ivana Marinova kao svoje punomoćnike. Instrukcija, koju su dobili, vrlo je zanimljiva, jer nam pokazuje onaj neugodni položaj, u kojem se Spjehat tada nalazio. »Zatrži li kralj Stjepan Tvrtko, da mu se pokorimo, kaze se u njoj, onda gledajte da saznate, što o tome misle oni

gradovi dalmatinski, koji budu ondje zastupani. Držimo, da će zahijevati rok, do kojega da im se dozvoli, da pošlju poslane nike svoje kralju ugarskomu za pomoć. Taj rok, a treba da bude što duži, zamolit ćete i vi, i to tim riječima: Preasni vaše prejasnosti, ali tako, da i čast vaše veličanstva i mi sami ostanemo čisti od izdajničkoga žiga. Poradi toga želimo da pošaljemo ugarskomu kralju naše poslanike, koji će mu objasniti naše stanje, ter od njega zatražiti pomoć. Pomogne li nam on do zamoljena roka, ostat ćemo njemu vjerni kao i do sada što smo bili; ne pomogne li, onda želimo da budemo vasi i da predjemo pod jednakim uvjetom u vašu vlast « Stjepan Tvrtko prihvati ovaki uvjet dalmatinskih gradova. Dan 15. juna bude određen kao posljednji rok, do kojega se imadu podvrićti kruni bosanskoj. Spješćani dapače budu napose odlikovani time, što im bude dopušteno, da budu baš zadnji medju onima, koji će se predati zaštititi Tvrtkovoj. Kad izminu rok, poslanika još nije bilo natrag iz Ugarske; sada uzmu Trogirani i Spješćani zahijevati, da im se produži.¹⁸⁷ Stvar je jasna: oni su se nadali, da će medjutim Zigmund s obecanom pomoći odista i doći. To pak u taj čas kralju nije nikako bilo možno. Pored prazne državne blagajne (nešto obično kod njega) još su Zigmund smetali nastali nemiri na sjeveru i na istoku njegove države; ponajprije odcijepila se još 1387. tako zvana Crvena Rusija (Halič) s gradom Lavovom od Ugarske, za njom se povede Moldavska, a končno i Vlaška, kojoj je tada bio gospodar vojvoda Mirča. No to nije sve. Da rascjepka sile Zigmundove, bosanski je kraj jednako pomagao ustaše u Macvi, otkuda je naročito Ivanš Horvat provajivao u Slavoniju. Ovdje su ustase dobivale i dalje još pomoći od srpskoga kneza Lazara. Situaciju na ovoj strani bojnoga poprišta najbolje razjašnjuje pismo Zigmundovo od 24. februara 1389. pisano u Lipi nedaleko Temišvara nekom Ivanu, sinu Gjurnu, i Ivanu, sinu Tiboldovu. Tu se kaže: »Saznali smo iz pouzdana izvora, da su nevjernici kraljevskoga nam veličanstva, Ivanš Horvat i Ivan od Palizne sa svojim drugovima naučili provaliti u kraljevsku Slavoniju i njoj nanijeti štete, što bolje mogu. Pošto smo imi upravo za putom protiv Lazara, da ga spješćimo u napadajima dosada našoj državi nanesenim, te da ga pokorimo našoj

zapovijedi, nalaze mo vašim vjernošćima, tražeći podjednako, da se, uvaživši odsutnost i blagonaklonost našu, odmah sjedinite s vjernim našim izabranim priorom vranskim Albertomna zgod-
nome mjestu na odbranu ne samo kraljevine Slavonije, nego i vašu, dole, dok mi ne uzmogemo onamo stići, da s vama zajedno ono činimo, što se nadamo božjom pomoći u brzo činiti. ¹⁸⁹⁾ Medjutim do rata s Lazarom u taj čas nije došlo, jer je posredovanjem Grehljanovićeve zeta, bana mačvanskoga, Nikole Goryanskoga, između obiju vladara došlo do mira. ¹⁸⁹⁾ Taj mir posljedica je ozbiljne pogibe, što se primicala s juga i Srbiji i Bosni od snažnih Osmanlija.

Nijedna se vlast u Evropi ne može pohvaliti tako naglim a trajnim napredovanjem i uspjehom, kao što se to može carstvo osmanlijsko. Od zauzeća Bruse (1326.) i Nikomedije (1328.) u Maloj Aziji, to jest od utemeljenja osmanlijske države, nije pravo prošlo ni jedno stoljeće, kad li se već konjanici njezini pojavise na granicama ugarskim i hrvatskim. Za drugoga sultana Orkana (1326.—1302.) stupise Osmanlije prvi puta na tlo evropsko kao osvajači, kad je ono mladi i junacki Suljman pod konac godine 1353. sa 80 najboljih momaka zauzeo gradić Zimpi (danas Cini ili Džemenlik), 5 km sjeverno od Galipolja, a na proljeće god. 1354. i Galipolje. Time uhvatise Turci stalan položaj na sjevernoj strani Dardanela, te se više nijesu dali navesti, da bi pustili zauzeti položaj, unatoč sve vizantijske diplomacije i njena novca, dobro znajući, da ih slabo grčko carstvo već poradi svoje domaće smutnje i svadje nije jako da odavle silom makne. Kršćani opet, ne samo da nijesu bili od volje da pomazu nesrećne Grke, već koristeci se njihovom nevoljom uzese im otimati poput Osmanlija grad za gradom. Sve se to promijeni, kad je treći sultan Murad I. (1362. 1389.) god. 1369. zauzeo važno Drenopolje na Marici, te u nj premjestio svoj prijestol iz anatolske Bruse; ovim se činom Turci oglašise kao nova država u Evropi, a podjednako je iznesena na vidik njihova namjera, da ze le osvojiti istočno-rimsko carstvo i balkansko polnostrvo. Neprekidno napredovanje Muradovo stegne vizantijsko carstvo na malenu oblast oko Carigrada, koja se, opkoljena turskim pozicijama u Corti i Vizi, pružala dosta uskom brazdom uzduž drenopoljskoga puta do iza Lulja-Burgasa. Kako su po osvojenje malaksaloga

carstva u taj čas bili važniji (kao jači) susjedni Srbi i Bugari, to je sasvim prirodno, da je sultan ponajprije morao doći s njima u sukob. Srpski kralj Vukašin (1366.—1371.) i brat mu despot Jovan Uglješa, videći se tako u nevolji, nauviše što prije napasti Osmanlije nadmoćnom silom, te ih satri u njihovu glavnom položaju u Drenopolju, računajući, da će ih onda lako krenuti iz Evrope, ako im uspije taki udarac. Na to ih je mišljenje nukalo još i to, što je baš u to doba glavna vojsna snaga turska s Muradom ratovala po Maloj Aziji. Braća skupiše do 60.000 vojske, koju su dale srpske zemlje oko Sarpljanine i sve južne srpske zemlje oko Vardara i Strume, zajedno s grčkim krajevima južne Makedonije, Dramе, Mosinopolja i Volera, te krenuše u septembru godine 1371. u dolinu gornje Marice. Medjutim sabra osmanlijski vojskovođa u Evropi, Lala Sahin, nekako oko desetak tisuća ljudi, te posluživši se ratnom lukavstvom udari na svoga dušmana. Stigavši Srbi do Crnomena na Marici, dva dana hoda od Drenopolja, iznenadiše ih Osmanlije svojim osobito žestokim napadajem u suton dne 26. septembra 1371., kad se ni živa duša nije tome nadala. Smutnja bijaše tolika, da su se Srbi izmedju sebe dugo vremena borili, a zorom stali bježati a da ih nitko ni gonio nije. U boju poginuše kralj Vukašin i oba mu brata, despot Jovan Uglješa i vojvoda Gojko, te sila druge srpske vlastele. S osmanlijske se strane istaknu riječkim junaštvom Evrenos beg, dapače jedan mu izvor i pripisuje misao, da se noću udari na Srbe. Otkad Turci stalno prijedjoše u Evropu s namjerom, da se ovdje i nastane, ovo je prvi rat, kojim se pokušalo riješiti načelno pitanje, hoće li, ili ne će li biti osmanlijskoga carstva na balkanskom poluostrvu. Posljedice toga nesrećnoga boja bile su velike. Srbi ostase bez vladara, te uz to izgubiše sve svoje južne zemlje za uhar Osmanlijama, koji tom pobjedom opet sebi osigurase opstanak u Evropi, a podjednо otvorise vrata za prodiranje u zemlje bugarske, srpske, hrvatske i ugarske. U brzo dodje red na neslozne Bugare: godine 1382. osvoji Indze Balaban beg važnu tvrđavu Sredec (Sofiju), koja je čuvala prijelaze u zapadni dio Balkanskoga poluostrva, a time bješe tako reći, uništena moć slabog bugarskog cara Sišmana. Padom Sredca još se i to zgodi, da su Osmanlije razdvojili Bugarsku od Srbije te došli u priliku, da bez oso-

Nakon pada Bugarske došao je red na Srbiju. U cik pro-
ljeća godine 1389. povelje Murad velikog vojvodu iz Plodiva
preko Ihtimana, Kijostendila i Kratova na odlučni mehdan; obje
se vojske sastadoše na Kosovu polju dne 15. juna. Kosovo
je prostrana ravnica, isprekidana tamo amo oniskim humcima
duz rijeke Sitnice, koju okružuju sa strane visoke planine
Dragodan, Vaternik, Veljetina i Zegovac. U tu visoku ravnicu,
dugačku do četrnaest, a široku gđjekad do šest sati hoda, vode
klanzi probijeni potocima, i to s jugo-istoka kačančki, kojim
teče Lepenica, pritok Vardara, a sa sjevero-zapada banjski,
kojim teče Banjska; ti su klanzi zaslonjeni visokim gorskim
kosama, prvi Ljubatinom, drugi Rozgomom. Uzmemo li kartu
u ruke, odmah ćemo primijetiti, da je Kosovo polje kao
stvoreno od privode, da bude odlučno bojište. Vojske naima,

u Bdinu (Vidin).
Za Sismanom se povelje i drugi bugarski car, naima Sracimir
danak i da predade tvrđjavu Drstar (Stilistru) kao jamčevinu.
zamohi mir, a taj mu bude i dozvoljen uz obezvu, da plati
samoga sultana; kad Murad stize pod Nikopolje, car Sisman
Kako Ali-paša ne mogase rata dokrajčiti, pozove u pomoć
podsjedne cara Sismanu, zeta Lazareva, u Nikopolju na Dunavu.
prijeđe Balkan s 30.000 momaka, osvoji Sumen i Trnovo, pak
tila. Već 1388. svane u Bugarskoj; njegov vojskovođa Ali-paša
da naglim napadajem odstrani pogibiju, što mu je otale prije-
mati na rat, trazeći podjedno saveznika, dok se sultan odluču,
slom. To je dobro znao knez Lazar, pa se stoga stade spre-
gusjevnoga sultana Muvada pobudila, da navali na Srbiju jakom
vrjeme sprječila dalje prodiranje u Srbiju i Podunavlje, a
otoku, no bez osobitih posljedica, tek što je Turcima za kratko
bila prva pobjeda kršćanskoga oružja na balkanskom polu-
odlučno, da je taj jedva spasio glavu na divljem bijegu. Ovo je
sljedeće godine 1387. razbi kod Plonika sultana i to tako
na obranu Topličke linije. Tude ga posluži bolja sreća, jer
koga otpora predade se grad, na što se knez Lazar povuče
Niš i uze ga podsjedati. Nakon dvadeset i pet dnevnoga junač-
je nemilice oplijeni i popali, ¹⁹⁰ a 1386. pade sultan Murad pod
paše upade godine 1384. prvi puta turska vojska u Bosnu, te
da provajaju u isto Podunavlje. Pod vodstvom Lala-Sahin-
bite pogibli napadaju sada jednu, sada drugu državu, dapače

koje s jedne strane iz Srbije i Bosne, s druge strane iz Maće-
donije i Trakije idu, moraju se baš na tom polju skobiti. A to
nam i historija potvrđuje. Godine 1073. potukli su Srbi tude
vizantijsku vojsku nedaleko od Pristine; oko 1170. održao je
veliki župan Nemanja pobjedu nad braćom svojom i tako se
utvrdio na svom prijestolu; 1448. postrada ovdje Ivan Hunyady
u boju s Turcima, a 1689. austrijski general Piccolomini, na-
pokon 1831. vodio bosanskih ustasa Husein kapetan Gradasićević.
Dakako najvažniji boj, koji je već često u svim svojim potanko-
stima opisan, a još više opjevan, onaj je, o kojem upravo go-
vorimo. Izvori za nj nijesu malobrojni, ali su od veće česti iz
mogo kasnijega vremena, ter između sebe protuslojni, tako
da nauka još i danas nije u potpunosti došla do pouzdana
rezultata. Kao sigurno se može uzeti, da su Turci zapremili
zgodniji južni dio polja, a Srbi nespretniji sjeverni, da se s obju
strana vrlo hrabro borilo, da je iz početka pobjeda naginjala
na srpsku stranu, narocito kad se proćulo, da je sam sultan
Murad poginuo od noža srpskoga viteza Miloša Kobilića u
svom ćadornu, ali da su kasnije raspasjeni Turci tolikom silom
udarili na Srbe, da su ih potisnuli natrag, uhvativši istoga
kneza Lazara, kojemu su onda iz osvete za smrt sultanovu
odsječki glavu. S knezom Lazarom borila se i bosanska vojska,
koju je kraj Sijepan Trtko poslao pod vodstvom vojvode
Vlatka Vukovića u pomoć; vrlo je vjerojatno da je u njoj bio
i vojvoda Hrtvoje, dok se u jednom izvornu izrično navodi ban
Ivanš Horvat. Sinteza čitavoga boja (da se tako izrazimo),
svakako leži u pogibiji sultan-Muradovoj; njome je poraz srpski
znatno umanjen, kao što se u drugu ruku ne može tajiti, da i
pobjeda turska po njoj u velike gubi. Sta više, u srpskom se i
bosanskom tabornu u prvi kraj stalo uzimati, da su Turci nopće
bili poraženi, jer samo nam takovo hvacanje može protumaciti
ponašanje kralja Sijepana Trtkica, kad dne 1. augusta iz Sufjeske
javlja općini grada Trogira, da je dne 15. juna na Kosovu
slavno pobijedio dušmana naroda kršćanskoga, »nevjermoga«
Murada, koji je već sebi pokorio mogle narode, te upravo
sada pokušao da provali u bosanske i dalmatinske strane; to
isto poručuje Trtko i u Firencu, koja mu na to dne 20. oktobra
pošalje čestitku, dapače, tako se isto stvar shvatila i u da-
lekom Parizu. Iz svega se jasno razbire, da se tada nijesu

ni iz daleka znale prosuditi posljedice kosovskoga boja: ako je bitka na Marici slomila Dusanovu državu, tako da nam se ona odsele pojavljuje tek u ostacima, to je Kosovo na muge vijekove uništio politički individualitet srpsva stegnuti ga na vjerski pojam, a to je važnije, nego li je ono momentano oslabljenje države, pošto su knezevine Lazareva sina i nasljednika, Stjepana Lazarevića, ter ona potomaka Vuka Brankovića, još i dalje potrajale sve do polovine XV. stoljeća. U historiji zapadnoga dijela balkanskoga poluotoka kosovska je bitka svakako jedan od onih događaja, kojim se svršava jedna stara, a počinje u punom smislu riječi, jedna nova epoha¹⁹¹).

Turski rat međjutim nimalo nije priječio kralja bosanskoga, da ne nastavi svoje politike u Hrvatskoj i Dalmaciji, a to tim više, što je za odsutnosti vojske bosanske ban Ladislav od Lučenca opet pokušao ratnu sreću, te zbilja u julu 1389. zauzeo važni Klis, na što su se primorski gradovi ponovno čvrsto naslonili na Zigmunda. No u augustu eto opet bosanske vojske; dne 30. septembra provali ona iz Vrane u kotar zadarski, te ga sasvim popali i uništi. Zadrani sada zamole od Krčkoga kneza Ivana vojne pomoći, narocito konjanika, ali prije, nego li ova stize, Bošnjaci na novo dne 15. novembra pohode zadarski kotar, te zarobe silu stoke. Sada se trebalo čegagod odlučna latiti protiv akcije Tvrkove.

Onim konjanicima, a bilo ih je četiri stotine, što ih posla Krčki knez Ivan, pridruži se još hiljadu zadarskih pjesaka i dvjesto paskih, te oni svi zajedno podju da pomognu kraljevskoj vojsci, koja je u taj mah podsijela Vranu. Dne 24. novembra došlo je do bitke pod gradskim zidinama, u kojoj bje Ivan od Paližne prisiljen, da se povuče natrag u grad; ali kad se boj ponovi oko 10. decembra, okrenu se i sreća: Zigmundovci budu razbijeni do nogu, ter se baš »sramo tno«, kako kaže Zadraniin Pavao Pavlović, povratise u Zadar. Ta je odlučna pobjeda Paližnina učinila još i to, da se grad Klis u srijedu dne 15. decembra opet predao u ruke Tvrkove, a na to bje vlast bosanskoga kralja na novo utvrđena u Dalmaciji¹⁹²). Stoga on ime-nova Ivaniša Horvata svojim namjesnikom u Hrvatskoj, a Pavla Klešića vojvodom svojih četa¹⁹³). Tako promjena stvari nije mogla biti počudna republici sv. Marka, pa za to je i vidimo, gdje dne. 30. januara 1390. sva zabrinuta šalje jednoga

narocitoga poslanika u Budim, da doglasi neugodne novosti dalmatinske, a već 3. februara dopunjava svoj izvještaj padom Klisa i Vrane, dojavivši podjedno još i to, kako je kralj Stjepan Tvrtko ozbiljno pregnuo, da svojoj kruni pribavi svu Dalmaciju, i kako su poradi toga primorski gradovi u teškoj nevolji¹⁹⁴). No Zigmund se i ne mače. Dasto, sada uze Venecija brže bolje nastojati, kako bi se dalmatinski gradovi predali njeznoj »zaštiti«, te imenova dne 29. aprila 1390. poslanika, koji će obaći iste gradove, da ih nagovori na to¹⁹⁵). Medjutim taj je poslanik već zakasnio.

Dok se ovo zbivalo na zapadu, desiše se važni događaji na istoku. Kneza Lazara naslijedi u Srbiji s despotskim naslovom sin mu Stjepan Lazarević, koji preko posebnoga tur-skoga poslanstva godine 1390. uglavi mir s novim sultanom Bajazidom: Stjepan Lazarević se obvezao, da će odsele biti sultanu u svim ratovima vjieran saveznik, vojujući sa svojim četama pod turskim stijeom, i da će plaćati stanoviti danak, poglavito iz svojih srebrnih rudnika; u znak garancije toga va-zaiskoga odnosa uzima sultan, prema običajima onoga doba, najmlađu kćer Lazarevu, Oliveru (Millevu) za ženu.¹⁹⁶) Ali uz Lazarevića vladao je u svojoj zemlji sa središtem u Pristini još i Vuk Branković, ne priznavajući ga kao svoga gospo-dara, već smatrajući se »gospodarom Srbalja i Podunavlja«. Narod obično smatra Vuka Brankovića izdajicom kosovskom, no u istinu on je to bio tek nakon Vidovdana od god. 1389.; jer kad se Zigmund, opazivši srpsku nevolju, odlučio, da je još i poveća svojom provalom, onda mu je kod toga posla, i ako ne izravno, a ono svakako neizravno pomogao Vuk Branković time, što se nije pridružio Stjepanu Lazareviću na obranu otadžbine.¹⁹⁷) Početkom oktobra godine 1389¹⁹⁸) provali ugarski kralj s velikom vojskom, a u pranju Stjepana od Ka-lučenca, Ivana od Nagy-Mihalya i još nekih drugih velikasa u Srbiju, te doskora unatoč junackoga otpora osvoji gradove Borac i Čestiu u rudničkom okružju. Grad Borac pao je oko 10. novembra, na što ga kralj povjeri paznji Petra od Gyula-haze. Koncem novembra već je rat svršio, jer dne 1. decembra nalazimo Zigmunda u Temesvaru.¹⁹⁹) Svrha toga rata zaobje-je bila, da se Lazarev nasljednik okani pomaganja hrvatskih

ustaša, a potvrdu takom misljenju nalazimo u tome, što je u isto doba ban mačvanski Nikola Gorjanski vodio rat protiv Ivaniša Horvata u samoj Mačvi, a onda prešavši Drinu i na bosanskom teritoriju oko Biševine.²⁰⁰)

Stecni uspjeh Zigmundov u Srbiji i Mačvi potamni Tvrtkovo napredovanje u Dalmaciji. Spominjasmoo, da je predaja dalmatinskih gradova u vlast bosansku nakon pada Kilisa i Vrane bilo tek pitanje kratkoga vremena. U aprilu 1390. pošlje Stjepan Tvrtko u Srijem Krbavskoga kneza Jurja Kurjaka-vica, koji zatrazu od grada, da prvo i prvo pusti na slobodu sve zarobljenike iz minulih bojeva, a onda da otvoreni u Srijemsku svoje postanike, koji će ugovoriti s njime predaju grada. Na taj je poziv gradsko vijeće dne 28. aprila izaslalo poslanike svoje do krajeva namješnika Ivaniša Horvata u Trogir i k samome Stjepanu Tvrtku u Bosnu. U instrukciji, što ju je dne 8. maja dao Srijem svojim bosanskim opunomoćenicima: Petru Zorju, Dionizu Iliću, Nikoli Sreći i Mihi Madjjevu, kaže se, da im je s Tvrtkom ugovoriti mir i slogu na njegovu čast i korist općine srijemske, a predaju da izvedu pod što časnijim i božjim uvjetima. Na nalican poziv Tvrtkov učini taj puta grad Trogir dne 9. maja za čudo nešto drugo: na predlog Luke Mikacića bi zaključeno, da se očuva vjernost sv. kruni ugarskoj, a u Bosnu da se nopoče ne šalju nikaki poslanici, pa tako grad sam da se ne pokori kraju bosanskomu.²⁰¹) U Srijemsku našao je Tvrtko prijazniji odziv, jer taj pošalje u Bosnu Dujma Juratića i Ivana Naplavića, koji su kraja umolili, da im potvrdi privilegija gradska, dana im od ugarskih krajeva, naročito Ljudevita I., što Tvrtko učini dne 11. juna, a po tom položaj postanici u ime svoje općine prisegu vjernosti priznavši ga svojim zakonitim gospodarem, pored kojega oni ne će da za drugoga znadu.²⁰²) Osim Srijeta i Sibenika odavzase se kraju bosanskomu i otoci Brač, Hvar i Korčula.²⁰³) Spješecani su mu se pokorili još 2. juna u Srijesu,²⁰⁴) na što se onda predomisle Trogirani i učine 8. juna isto. Osobito je važno, što je i glavna crkve dalmatinske i hrvatske, srijemski nadbiskup Andrija, pošao u Srijesku, te se poklonio novom gospodaru svome, preporučujući mu svećenstvo svoje. Tvrtko pak dne 30. augusta potvrdi crkvi srijemskoj i njezinoj glavi sva privilegija i svu imovinu.²⁰⁵) I tako je sredinom godine 1390. kraji

Stjepan Tvrtko pridružio svojoj državi svu Dalmaciju s otocima osim jedinoga Zadra, a naravska je stvar da je podjedno imao u svojoj ruci i južnu Hrvatsku; kad uze u svoj naslov još i onaj kralja Dalmacije i Hrvatske, odista je to mogao učiniti većim pravom nego li Zigmund²⁰⁶) »On je sada bio, kaže Kralc, vladar velikom dijelu zemalja krunne Zvonimirove i Dukane, te je tako polučio, za čim su hrvatski i srpski vladari zaludo težili, da naime pod svojim žezlom sjedini Hrvate i Srbe u jednu državu. Bosna, koja je nekoć bila prikovana sad uz Srbiju, sad uz Hrvatsku, postala je središtem, oko kojega se skupiše pojedine česti države hrvatske i srpske.«²⁰⁷)

Uspjeh svoj nije Tvrtko propustio da javi surevnjivoj Veneciji (17. juna), ali podjedno zamoli višće, da mu u koji dalmatinski grad pošalje galiju, koja će poslati njegove sigurno prevesti u Mletke.²⁰⁸) Dužd se vrlo uslužno odazove kraljevoj želji, te čestitajući mu »radosnim srcem«, najavi za 8. augusta pomenuti brod u Sibeniku. Stjepan Tvrtko pokušao je preko svoga poslanstva, ne bi li naveo republiku, da mu svojim brodom pomogne osvojiti Zadar; u tu joj je svrhu nudio obranbeni savez protiv svih zajedničkih dušmana (citraj protiv Zigmunda), a i to, da će je izmiriti s napuljskim dvorom. Končno je umoli, da mu bude posrednica kod austrijskoga vojvode Alberta III. Habsburgovca, čijom se kećerkom namnio oženiti, pošto mu je prva žena Bugarkinja Doroteja umrla. Odista, treba se diviti pronicavom umu Tvrtkovu, gdje on već u to doba jasno upozna je važnost ženidbene koneksije s porodicom Habsburgovaca, obzirom na zemlje u donjem Podunavlju. Razumije se, Venecija je najljepšim frazama sve ponude Tvrtkove odbila, izvinjavajući se, da kao trgovačka država želi, da sa svima bude u dobrom prijateljstvu. Jedino ženidbeno posredovanje stavi mu u siguran izgled.²⁰⁹) No svemu uspjehu kraljevu i svim njegovim osnovama učini iznenada kraj neumitna smrt: oko 15. februara prestavi se, zacijelo u Suteski, prvi ponosni kralj bosanski Stjepan Tvrtko, a malo zatim u martu, možda dana 23., rastavi se s ovim svijetom i glavni njegov pomagač u Hrvatskoj, bivši prior vranski Ivan od Palizne.²¹⁰)

Pojava Stjepana Tvrtka upravo je zamjerne velicine. Račka ga karakteriše ovim umnim riječima: »Kralj Stjepan Tvrtko

ide svakako u red najodličnijih vladalaca na slavenskom jugu. On je tečajem svoga dugoga vladanja nastojao o tom, kako da sebi i svojoj državi stече neodvisnost, samostalnost i što veću slavu. On je po smrti svoga strica naslijedio banovinu bosansku i primio je iz ruku kralja Ljudevita I. kao vazal ugarske krunе, javno priznavajući, da je banom bosanskim po njegovoj »milosti« (1366.). Ali Stjepan Tvrtko umio je oposititi se ove inostrane vrhovne vlasti, te da staviši sebi srpsku i bosansku krunu na glavu i podignuvsī Bosnu na čast kraljevine, uzvelica svoju kraljevsku vlast i svoju državu unatoč kruni i državi, čije je vrhovno gospodstvo još nedavno priznao. On je i dalje pošao, kad je stao slabiti pravo i vlast nekadanjega svoga zaštitnika, držeći se načela, da je Bosna tim jača, čim je slabija Ugarska, i obratno. Zato je poslīje smrti kralja Ljudevita pristao uz protivnike njegove kćeri i nasljednice, podupirući ustanak hrvatski, a s okrunjenim Zigmundom očito se zaratio (g. 1387.). Tako je Stjepan Tvrtko upr'o ugarskoj svoju vlastitu politiku, koja je smjerala na to, da od krunе ugarske oćjepi kraljevinu Dalmaciju, Hrvatsku i Slavoniju. Govorilo se doduše, da Tvrtko ove zemlje osvaja za svoga saveznika i prijatelja Ladislava Napuljskoga. Pod zastavom kralja Ladislava vojevahu takodjer i hrvatske ustase (osobito u Slavoniji) podupirane bosanskim četama protiv vojske kralja Zigmunda. Ali niti se u Dalmaciji ova vojna inače tu macila, nego da se radi o osvojenju ove zemlje za Bosnu, niti je Stjepan Tvrtko, kuda god je njegovo pobjedonosno oružje dopiralo, širio druge do svoje kraljevske vlasti. Gradovi se dalmatinski podložīše neposredno žezlu bosanskoga kralja i njegovih zakonitih nasljednika; on je potvrdio njihove povlasti; on je postavio svoje namjesnike i vojvode po tim »svojim« kraljevinama, kako ih izrično zove. Kako se Stjepan Tvrtko s druge strane držao za baštinka i nasljednika Nemanjina roda na srpskom prijestolu, to nam biva dosta jasno, da je bila njegova namjera zaokupiti oko Bosne s jedne strane zemlje srpske, a s druge zemlje hrvatske oćjepivši ih od krunе ugarske. Politika dakle Stjepana Tvrtka, kako se ona u glavnom nacrtu ukazuje poslīje g. 1377. isla je za tim, da na slavenskom jugu podigne samostalnu državu koja dopire na zapadu do jadranskoga mora, a prema sjeveru do

Dunava i Drave. Što je car Stjepan Dušan iz Srbije, to je Stjepan Tvrtko iz Bosne kušao, no ipak među ostalim s tom razlikom, da je srpski car najprije svoje oružje podigao protiv vizantijskoga carstva i ovomu otimao zemlje, a onda tek stao težiti k Posavlju i Adriji, dok je bosanski kralj svoju vlast samo na ove strane širio, nemajući na istoku pred sobom slabih nasljednika Kostantinovih, već silene Muhamedove hafi. Napredak Osmanlija i rastuća moć njihova na Balkanskom poluotoku bude uzrokom i povodom riječkog, a u političkom životu južnih Slavena i jednog prizora, zajednice naime između bosanskoga kralja i srpskoga kneza protiv zajedničkoga dušmana, sloge između vladalaca dviju južno-slavenskih država, ali zajednice i sloge na — kravom Kosovu. Kamo sreće, da je ovaj dah mnogo prije vladaoce i narode država bosanske, srpske i bugarske oživio, te da su se oni zajednički opri azijatskim ordijama kod njihova prijelaza u jugoistočni poluotok evropski! E, kako bi sada sasna drugo bilo lice ovoga prekrasnoga dijela staroga svijeta — sasna drugo stanje, državno i kulturno nasrta naroda!²¹¹⁾